

เมื่อเราได้มีการติดต่อกับชาวตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยได้มีการนำเอาวิทยาการในแบบของสังคมตะวันตกเข้ามาเรื่อยๆ รวมทั้งได้มีการส่งคนออกไปเรียนรู้ และนำเอาวิทยาการต่างๆ จาก "นานาอารยประเทศ" เข้ามา ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกนี้ ก็ได้มีบางสิ่งบางอย่างที่ได้ติดตามมากับวิทยาการของชาวตะวันตก ซึ่งเราอาจจะเรียกได้ว่าเป็น "ผลพลอย" หรือสิ่งที่ไม่ได้ตั้งใจอยากได้มาก่อน หรือสิ่งที่ไม่เป็นที่เข้าใจสำหรับคนส่วนใหญ่ในขณะนั้นแม้แต่น้อย ในบรรดาผลพลอยจำนวนมากมายเหล่านั้น มีสิ่งหนึ่งที่เรารู้จักกันเป็นอย่างดีในปัจจุบัน ในชื่อที่ว่า ประชาธิปไตย

ถึงแม้ว่าแนวความคิดในทิศทางประชาธิปไตยที่ได้มีการนำเข้ามาในสังคมไทยยังเป็นสิ่งที่ไม่ถึงปรารถนาสำหรับระบบการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความคิดของชนชั้นปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามในช่วงระยะเวลาสั้นๆ จึงกลายเป็นเสมือนสิ่ง "เป็นธรรมชาติ" อย่างไรก็ตาม ระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ได้รับการสถาปนาขึ้นในสังคมการเมืองไทยอย่างเป็นทางการในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ภายหลังจากการโค่นล้มรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการยึดอำนาจรัฐโดยคณะบุคคลคณะหนึ่งคือ คณะราษฎร

แต่ระบอบประชาธิปไตยที่ได้รับการสถาปนาขึ้นโดยคณะราษฎรในช่วงนั้น ไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตยในแบบอย่างของสังคมการเมืองตะวันตก ทั้งนี้ก็เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองของไทย อันเป็นผลจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวนั้น ไม่ได้เอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตยตะวันตก ดังนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 ก็คือ ความขัดแย้งทางการเมือง การต่อสู้แย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ในหมู่ชนชั้นนำทางการเมือง ภายใต้คุณธรรมและคำขวัญที่ว่า "เพื่อประชาชนและประชาธิปไตย"

กระบวนการทางการเมืองดังกล่าว ได้ดำเนินไปเป็นระยะเวลาประมาณ 25 ปี จึงได้มีการคลี่คลาย ภายหลังจากการยึดอำนาจรัฐของคณะทหาร ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลทหารได้ใช้อำนาจเกิดชาติในการปกครองประเทศ ซึ่ง

อำนาจดังกล่าวนี้มีลักษณะของการรวมศูนย์อยู่ที่ตัวบุคคลเพียงคนเดียวอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ดังที่ได้มีการระบุงการรวมศูนย์อำนาจไว้ในมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2502 ดังต่อไปนี้

ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์ หรือการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายก่อกวนหรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายใน หรือมาจากภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการ หรือกระทำการใดๆ ใดๆ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นว่านั้น เป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย (1 : 119)

นอกจากอำนาจรวมศูนย์ดังกล่าว จอมพลสฤษดิ์ยังได้เป็นผู้ที่ริเริ่มในการสถาปนาระบบประชาธิปไตยแบบไทยขึ้นในคราวเดียวกัน โดยได้ระบุไว้ในมาตรา 20 ดังนี้ " ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย" (1 : 119-120) อันเป็นการเปลี่ยนแปลงการจ้กระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งได้เปิดโอกาสอย่างเต็มที่ให้ฝ่ายบริหารตัดสินใจดำเนินนโยบายต่างๆ ได้โดยง่าย และระบอบการเมืองการปกครองดังกล่าวนี้ ได้มีการสืบทอดต่อมาโดยจอมพลถนอม กิตติขจร ทั้งนี้แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทยและการใช้อำนาจในลักษณะรวมศูนย์ ก็ได้มีการทำให้เกิดความต่อเนื่อง และยังได้ทวีความเข้มข้นเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การปลุกฝังอบรมกล่อมเกล้าแนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทยอย่างเปิดเผยและเป็นระบบ (2 : 13,15) โดยมีความมุ่งหมายที่จะสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ รวมทั้งคณะผู้ปกครองในขณะนั้นด้วย

ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 อยู่ที่การล้มเลิกระบอบการเมืองการปกครองที่เรียกกันว่าประชาธิปไตย ที่ได้มีการสถาปนาขึ้นในสังคมการเมืองไทยอย่างเป็นทางการ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 คณะทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ได้ยกเลิกองค์กรทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในแนวทางตะวันตก ซึ่งมีอยู่นับแต่การยึดอำนาจรัฐของคณะราษฎร ไม่ว่าจะเป็นสภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง หรือแม้แต่การปกครองท้องถิ่น ระบอบการปกครองที่ถูกจัดตั้งขึ้นแทนที่นั้น มีลักษณะของความเป็นอำนาจนิยมสูง ในลักษณะเช่นนี้

ย่อมจะเป็นการชักกับสภาพการณ์ทางการเมืองที่เป็นมาในอดีต เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยไทยได้ถูกทำให้เริ่มต้นขึ้นแล้ว การที่คณะทหารนำสังคมนิยมไทยย้อนไปในอีกทางหนึ่ง จึงมีลักษณะเป็นการทวนกระแส และทำให้เกิดการผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด

ส่วนการรักษาและการสืบต่ออำนาจเกิดจากนั้น เราจะพบว่า ได้มีการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ หากพิจารณาสังคมนิยมไทยในภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่า "ลักษณะการปกครองของไทยแต่เดิมนั้น นับได้ว่าเป็นแบบ *patrimonial state* คือ พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองเป็นผู้มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียว ปล่อยให้เห็นใจความชอบให้กับข้าราชการบริวาร" (3: 65) และ

...โครงสร้างขององค์การที่ทำหน้าที่ปกครอง(หรือระบบราชการในชั้นหลัง) แม้จะมีความมีความสัมพันธ์ของลำดับชั้นกันนั้น (*hierarchical*) แต่โดยเนื้อแท้แล้วมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มอุปถัมภ์และผู้รับการอุปถัมภ์ที่มีสถานะต่างกัน (*stratified clusters of patron-client relationship*) อำนาจอยู่ที่ตัวผู้อุปถัมภ์ ซึ่งจะแบ่งให้แก่ตัวผู้รับการอุปถัมภ์ก็แต่ความพอใจของผู้อุปถัมภ์เท่านั้น (3: 66)

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 อันเป็นผลทำให้อำนาจได้รับการถ่ายเทจากองค์พระมหากษัตริย์ไปสู่คณะราษฎร แต่สภาพหรือลักษณะของ *patrimonial state* ก็ไม่ได้ถูกทำลายลงไปแต่อย่างใด ผู้ปกครองก็ยังคงเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว โดยเปลี่ยนจากองค์พระมหากษัตริย์มาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะพบภาพที่ชัดเจนได้ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ โดยมากแล้วผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมักจะมีฐานะตำแหน่งสูงสุดในกองทัพควบคู่กันไปด้วย ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจภายในรัฐไว้ที่ตัวบุคคลเพียงคนเดียว

นอกจากนี้ สิ่งที่ยังคงมีการสืบทอดต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 อีกประการหนึ่งก็คือ ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งได้มีการฝังรากลึกลงในสังคมนิยมไทยอย่างมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบราชการ

อย่างไรก็ดี เมื่อมองในระยะเวลาที่จำกัดเพียงช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2516 ประมาณ 10 ปี แม้ว่าสังคมนิยมไทยจะยังคงมีลักษณะ

ของ patrimonial state และระบบอุปถัมภ์อยู่ แต่ก็มีลักษณะพิเศษที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งก็คือ ลักษณะของระบอบอำนาจนิยมแบบครอบครัว (Family-Authoritarian Regime) ดังที่ผู้ตั้งข้อสังเกตว่า

...บรรยาการทางการเมืองก่อน 14 ตุลาคมเล็กน้อย เป็นบรรยาการของเผด็จการครอบงำอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเผด็จการนี้ตาผูกกันไปแล้วมันก็กว้างเกินไปจริงๆ แล้วสิ่งที่ประชาชนมีความไม่พอใจต่อการปกครองในขณะนั้นก็คือ เกลียดกลุ่มเผด็จการของระบบครอบครัวของถนอม-ประภาส (4: 257-258)

การรวมศูนย์อำนาจอย่างเด็ดขาดมีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้ปกครองประเทศได้อำนาจการเชื่อมโยงอำนาจทางการเมืองการทหารเข้ากับอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคง (5: 61) ประกอบกับการใช้ระบบอุปถัมภ์แบบครอบครัว อันเป็นระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ในการใช้และรักษาไว้ซึ่งอำนาจทางการเมือง ทำให้สามารถที่จะรวมเอาอำนาจรัฐทั้งหมดเข้ามาสู่ศูนย์อำนาจเพียงศูนย์เดียวได้อย่างมีความมั่นคงมากขึ้น

การรวมศูนย์อำนาจดังกล่าว ย่อมจะชักรับสภาพของสังคมการเมืองสมัยใหม่ และก่อให้เกิดความไม่พอใจไปในวงกว้าง เนื่องจากสังคมสมัยใหม่จะประกอบไปด้วยกลุ่มชนที่มีความหลากหลาย ทำให้เกิดความต้องการการจัสธรรมอำนาจและผลประโยชน์ให้กับกลุ่มต่างๆ ภายในระบบการเมือง ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียกร้อง และความพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของกลุ่ม การผูกขาดอำนาจและผลประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น จึงส่งผลผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีความต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาเกือบ 15 ปี โดยมีการสะสมเชื้อของการเปลี่ยนแปลงเอาไว้จนถึงจุดอิ่มตัว จึงได้เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้น เช่นเดียวกับกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 ก็ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะในปี พ.ศ.2475 แต่เป็นจุดสุดยอดของการสะสมความต้องการเปลี่ยนแปลงที่มีวิวัฒนาการอันยาวนาน (6: 189)

ดังนั้นการมองเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จะต้องมองให้ลึกลงไปถึงช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2501 กล่าวคือ รากฐานของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.

2516 ได้เริ่มก่อตัวขึ้นมาอย่างค่อยเป็นค่อยไป นับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2501 ซึ่งเป็นการยึดอำนาจรัฐของคณะทหาร เนื่องจาก "ความไม่พอใจต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตก" (7 : 689) ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำคณะทหารในเวลานั้นเป็นสำคัญ จึงเป็นการเริ่มต้นของการสร้างกระแสการต่อต้านระบอบการเมืองการปกครองโดยคณะทหาร กล่าวคือ เป็นกระแสความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

กระแสความคิดทางการเมืองในสังคมไทยที่ก่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็คือกระแสความคิดประชาธิปไตย แต่การศึกษาความคิดดังกล่าวมีความซับซ้อนมาก เนื่องจากความคิดประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทยไม่ใช่ความคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกล้วนๆ แต่ยังประกอบไปด้วยความคิดที่มีอยู่เดิมในสังคมการเมืองไทย รวมทั้งความคิดอื่น เช่น ความคิดแบบสังคมนิยม เป็นต้น ดังนั้นความคิดประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทยจึงเป็นผลผลิตของการผสมผสาน ของความคิดทางการเมืองที่มีความหลากหลาย จนทำให้คำว่า ประชาธิปไตย เป็นคำที่มีความหมายกำกวมและเข้าใจได้ยากในภาษาไทย การศึกษาความคิดประชาธิปไตยที่มีส่วนในการผลักดันให้เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จึงต้องแยกแยะให้เห็นเด่นชัดว่า กระแสความคิดใดบ้างที่มีลักษณะต่อเนื่อง และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว และกระแสความคิดใดมีการหักล้างกัน ในลักษณะเช่นไร uly

การศึกษาความคิดที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ส่วนหนึ่งจะกระทำได้จากการศึกษารัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ตั้งแต่ฉบับแรก จนถึงธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 เนื่องจากรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับเป็นผลผลิตของการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ การประนีประนอม และการต่อรองของกลุ่มความคิดต่างๆ และยังเป็นการสะท้อนถึงสภาพความเป็นไปที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองอีกด้วย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 ก็เป็นภาพสะท้อนของการต่อรองระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มผู้ปกครองเดิม และยังได้ชี้ให้เห็นถึงการจักระเบียบบอำนาจทางการเมืองในช่วงนั้นๆ uly

นอกจากนี้ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 สภาพของสังคมไทยมีลักษณะของสังคมเปิดมากขึ้น ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วมทาง

การเมือง โดยผ่านโครงสร้างทางการเมืองแบบตะวันตก เช่น การเลือกตั้งและสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น แต่เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองเหล่านี้ยังไม่เป็นที่คุ้นเคยในสังคมไทย จึงทำให้โครงสร้างสถาบันดังกล่าวมีลักษณะที่ไม่มั่นคง เพียงพอต่อการรองรับการเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งแม้ว่าจะจะเป็นเพียงคนส่วนน้อยก็ตาม ในลักษณะนี้ ก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นสภาวะของการขาดสภาพสถาบัน อันนำไปสู่การไร้เสถียรภาพทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด

ยิ่งไปกว่านั้น สังคมในลักษณะที่เป็นสังคมเบ็ดเตล็ดมากขึ้นนี้ ยังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีการระดมทางสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้เข้ามาทำการปกครองประเทศ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางบ้านสังคมเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด ดังที่ปรากฏในช่วงของการเร่งรัดพัฒนาประเทศอย่างขนานใหญ่ในยุคสมัยของรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ จนถึงปี พ.ศ. 2516 ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจขึ้น เกือบเป็นแบบฉับพลัน คือ

...พื้นฐานเศรษฐกิจสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประชากรเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวจาก 21.5 ล้านในปี 2496 เป็นเกือบ 40 ล้านในปี 2516 อัตราที่เพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ 3 ในปัจจุบัน เป็นสัญญาณว่า ปัญหาวิกฤตในเรื่องปัจจัยทั้งสี่จะยิ่งทวีความรุนแรง นอกเหนือไปจากปัญหาความแออัดและการตกงานเฉพาะอย่างยิ่งในเมือง ในโครงสร้างเศรษฐกิจเกษตรกรรม เคยเป็นแหล่งผลิตสินค้าเป็นมูลค่าถึงครึ่งของผลผลิตรวมภายในประเทศในปี 2494 (คือ 14,000 ล้านบาทต่อ 28,200 ล้านบาท) มาในปี 2513 ลดลงเหลือไม่ถึงร้อยละ 30 (คือ 40,100 ล้านบาทต่อ 135,500 ล้านบาท) อัตราเพิ่มผลผลิตโดยเฉลี่ยระหว่างปี 2510-2514 ทางภาคเกษตรกรรมเพิ่มเพียงร้อยละ 4.1 ต่อปี ซึ่งต่ำกว่าอัตราเพิ่มของผลผลิตทั้งหมดซึ่งเท่ากับร้อยละ 7.2 ต่อปี ตรงกันข้ามกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ซึ่งอัตราเพิ่มเฉลี่ยสูง ซึ่งแสดงว่า อัตราการเจริญเติบโตเป็นไปอย่างรวดเร็วเฉพาะอย่างยิ่งในภาคบริการ การก่อสร้าง การขนส่งและคมนาคม การค้า การเงิน การธนาคาร ยิ่งกว่านั้นในภาคเกษตรกรรมเอง ชาวซึ่งเคยเป็นอาชีพเพาะปลูกหลัก มาบัดนี้การเพาะปลูกพืชอื่น ๆ กำลังทวีความสำคัญยิ่งๆ ขึ้นในแง่เป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศ โดยเฉพาะยาง ฝ้าย ป่านสำปะหลัง ระหว่างปี 2493-95 ในจำนวนเนื้อที่เพาะปลูก 40.1 ล้านไร่ เป็นส่วนทำการเพาะปลูกข้าวถึง 35.1 ล้านไร่ มาระยะปี 2508-10 เนื้อที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้นเป็น 42.2 ล้านไร่ แต่ที่ไร่ปลูกพืชชนิดอื่นเพิ่มขึ้นเป็นถึง 20.5 ล้านไร่ จริงอยู่ภาวะพิจารณาจากแง่ของการกระจายประชากรในเมืองและชนบท ซึ่งในปี 2513 ประชากรในกรุงเทพฯ-ธนบุรี และเมืองอื่นๆ ที่มีประชากรรวมกว่า 5 พันคน รวมเท่ากับประมาณร้อยละ 20 อีกประมาณร้อยละ 80 อยู่ตามท้องที่ชนบท หรือว่าจากแง่สถิติคนทำงานในภาคเกษตรกรรม

ซึ่งเท่ากับร้อยละ 82.9 ของประชากรในวัยทำงานในปี 2503 มาถึงปี 2514 ยังคงเท่ากับร้อยละ 78.1 เหล่านี้จึงคิดว่าสังคมไทยยังคงยึดเกษตรกรรมเป็นหลักและคงจะต้องเป็นไปเช่นนั้นต่อไปอีกในอนาคตที่เห็นกันได้ แต่ทว่าโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบเกษตรกรรมปัจจุบัน ก็มีแนวโน้มที่จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับทางการ การเงิน และอุตสาหกรรม ประเด็นอยู่ที่ว่า ภาคเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้จะอยู่ในฐานะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างไร (8: 27-28)

นอกจากนี้ การพัฒนาประเทศในช่วงดังกล่าว คือในระยะเวลาที่รัฐบาลทหารได้ริเริ่มให้มีการประกาศใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นการมุ่งเน้นที่การสร้างสภาวะการเป็นอุตสาหกรรม ทดแทนภาคเกษตรกรรมอย่างเห็นได้ชัด คือเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตแบบเดิม ที่มุ่งผลิตเพื่อการยังชีพเป็นสำคัญ หรือเพียงพอกับการบริโภคภายในประเทศ ไปสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้า หรือการส่งออก อันเป็นการนำเอาระบบเศรษฐกิจของประเทศไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจของโลก ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมมีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากยิ่งขึ้น และเมื่อรัฐบาลจอมพลถนอมขึ้นทำการปกครองประเทศ ก็ต้องประสบกับผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น

ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะดังกล่าว ได้นำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ในกรณีนี้จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแรงงานในภาคเกษตรกรรม เข้ามารวมภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น อันนำไปสู่การอพยพแรงงานจากชนบทสู่กรุง เทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคอีสาน เพื่อการหางานทำในเขตกรุงเทพฯ ลักษณะเช่นนี้มีผลทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง (กรุงเทพฯ) อย่างรวดเร็ว ซึ่งในทางปฏิบัติกลับทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย และปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปจนถึง ชั้นประถมศึกษาที่ 7 อีกด้วย สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลจอมพลถนอม จะคงเผชิญกับการท้าทายของปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ ซึ่งจะสะท้อนถึงความมีประสิทธิภาพของรัฐบาลจอมพลถนอมในการแก้ปัญหาและสนองตอบความต้องการต่างๆ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (7: 713)

สภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เช่นนี้ เป็นลักษณะของการลอกเลียนรูปแบบของการพัฒนาในสังคมตะวันตก ซึ่งมีการเน้นการจำแนกแยกแยะบทบาทหน้าที่อย่างเฉพาะเจาะจง การระดมกำลังคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มีความรู้ความสามารถให้เข้ามาร่วมในระบบการเมืองการตัดสินใจ โดยผ่านกระบวนการการพัฒนาประเทศ จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่มีลักษณะ เป็นกระบวนการนี้ ได้ส่งผลทำให้เกิดการตื่นตัวในทางการเมือง จนเกินกว่าศักยภาพของระบบการเมืองในขณะนั้น ซึ่งมีลักษณะของความเป็น

อนุรักษนิยมสูง จะทนทานและปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ทัน กล่าวคือ

...สังคมไทยผ่านพ้นสภาพที่เคยมีความเป็นอยู่ง่ายๆ สบายๆ สัมผัสความกดดันกัน
 ฉับพลันใหญ่หลวงอยู่ สังคมไทยโคเซาสู่สภาพแวดล้อมใหม่ซึ่งอาชีพการงานและผลประโยชน์
 แยกแยกแตกต่ากันออกไป ก่อให้เกิดพลังและปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจทาง
 สังคมใหม่ๆ นับวันอันจะทวีขึ้น พลังและผลประโยชน์เหล่านี้ตลอดจนปัญหาของว่าง
 ระหว่างคนมี-คนจน ระหว่างเมือง-ชนบท จำเป็นต้องโคโล่กลางที่สามารถประสาน
 อย่างสัมฤทธิ์ผลและเป็นธรรม ทั้งนี้หมายถึงว่า จะต้องเป็นระบบโครงสร้างทาง
 การเมืองและสถาบันที่มีแนวความมุ่งหมาย สามารถมองการณ์ไกลและสร้างสรรค์
 พอที่จะรับปัญหาจากเสียงเรียกร้องของการของมวลชนซึ่งขัดแย้งแตกต่ากันในฐานะ
 อาชีพและสภาพท้องถิ่น เอกภาพและความมั่นคงของชาติในอดีตอาจต้องการระบบ
 ผู้นำที่เป็นศูนย์รวมความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง แต่ในสภาพปัญหาของยุคใหม่จำเป็น
 ต้องมีการปรับและพยายามแสวงรูปโครงสร้างอำนาจที่เป็คเวที ให้กับกลุ่มผลประโยชน์
 ต่างๆ ในสังคมทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ปัญหาเสถียรภาพไม้อาจจำกัควงอยู่เพียง
 สำหรับกลุ่มชนผู้ครองอำนาจ หากหมายถึงการรอคอยและความเป็นธรรมสำหรับคน
 ทั้งชาติ (8 : 30)

ระบอบอำนาจนิยม-อนุรักษนิยมในช่วงเวลานั้นมีลักษณะของการผูกขาดอำนาจ
 และผลประโยชน์อย่างมาก จึงยิ่งจะเป็นการสวนทางกับสภาพความเป็นจริงในสังคมการ
 เมือง ซึ่ง

...เกิดมีชนกลุ่มใหม่เกิดขึ้นในอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มนักธุรกิจต่างๆ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน
 กลุ่มนักการธนาคารและการเงิน และกลุ่มปัญญาชนอันเกิดจากการขยายตัวทางการ
 ศึกษา เป็นต้น การเกิดกลุ่มใหม่ๆ ในโครงสร้างทางสังคมของไทยเช่นนี้ไ้่นำไปสู่
 การเกิดขึ้นของพลังทางสังคมใหม่ๆ ซึ่งในทางปฏิบัติอาจจำแนกโคเป็นสองกลุ่มคือ
 กลุ่มแรก โคแก่ กลุ่มนักอุตสาหกรรม การค้า การธนาคาร ตลอดจนการบริการด้าน
 อื่นๆ ผู้ซึ่งโครับประโยชน์จากการพัฒนาประเทศ ซึ่งสามารถประสานผลประโยชน์
 และโครับความคุ้มครองจากผู้นำในระบบราชการและนักการเมือง ส่วนกลุ่มที่สอง
 โคแก่กลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศแต่กลับปรากฏ
 ว่ามิโคได้รับความสนใจจากรัฐบาลเท่าที่ควร จึงต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนและ
 ความลาหลังในคานต่างๆ ถึงเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นวว่า การพัฒนา
 เศรษฐกิจของไทยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2503-2513) โคก่อให้เกิดความ
 ไม่สมดุลและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างประชาชนกลุ่มต่างๆ เป็นอย่าง
 มาก (7 : 721-722)

อย่างไรก็ดี สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่วนมากจะเกิดขึ้นในเขตเมือง
 ใหญ่ๆ หรือในเขตชุมชนเมือง ส่วนในชนบทนั้นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ยังมีไม่ชัดเจน
 มากนัก แต่โคยที่กลุ่มชนในเขตเมืองเป็นกลุ่มชนที่มีพลังในทางสังคมเศรษฐกิจสังคมมาก

กว่าคนในชุมชนชนบท ทำให้ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนเมืองมีความสำคัญอย่างมาก การพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นแทนที่จะสร้างเอกภาพและความมั่นคงแห่งชาติ กลับเป็นการสร้างความขัดแย้งขึ้นภายในสังคมการเมือง แม้กระทั่งภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม ทำให้เกิดหวั่นวิตกในการโค่นล้มระบอบ "दनอม-ประภาส" อันเป็นจุดสูงสุดของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

จุดเด่นของการโค่นล้มรัฐบาลอยู่ที่ว่า ภายในขบวนการต่อต้านรัฐบาลนั้น มีการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีความหลากหลาย ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีการประเมินสถานการณ์ของกลุ่มชนต่างๆ และผลประโยชน์ (ข้อดี-ข้อเสีย) ที่กลุ่มจะได้รับจากการต่อสู้ทางการเมือง และที่สำคัญก็คือ ในบรรดากลุ่มหลากหลายเหล่านี้ มีกลไกของรัฐประpondeอยู่ด้วย โดยที่กลไกของรัฐเหล่านี้เป็นพวกที่ค่อนข้างสูญเสียผลประโยชน์จากการปกครองของรัฐบาล ทำให้ศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลลดต่ำลงจนไม่อาจจะอยู่ในอำนาจได้ (9: 60)

การรวมตัวกันของผู้ที่ประเมินว่า ระบอบ "दनอม-ประภาส" ได้ทำให้คนต้องสูญเสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับ หรือเคยได้รับมาในอดีต จึงเกิดปฏิบัติการต่อต้านรัฐบาลขึ้นอย่างกว้างขวาง เมื่อรัฐบาลทำการชักชวนและใช้ความรุนแรงในการซัดซัดขัดแย้งก็เท่ากับเป็นการกดกันหลังต่างๆ ที่กำลังเพิ่มขึ้น ให้ทวีกำลังขึ้น ยิ่งรัฐบาลพยายามที่จะเหนี่ยวรั้งให้สถานการณ์ในสังคมอยู่ในสภาพเดิม ก็เท่ากับเป็นการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความรุนแรง และส่งผลกระทบต่อดังคมการเมืองไทยอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 สิ่งที่ไม่อาจจะมองข้ามไปได้อีกคือ พัฒนาการทางการศึกษาและสื่อมวลชน การขยายตัวของการศึกษาที่มีในระดับสูง รวมทั้งการแพร่กระจายของสื่อมวลชน เมื่อประกอบกับการพัฒนาประเทศอย่างขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ ได้ให้กำเนิด "ปัญญาชนและชนชั้นกลาง" (9: 60, 62-63) จำนวนมาก และถูกผลักดันเข้าสู่ระบบการเมืองอย่างรวดเร็วภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ เป็นการเพิ่มความต้องการการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนการเรียกร้องความต้องการต่างๆ ตามแต่กำลังความสามารถที่มีอยู่ ในขณะที่สถานการณ์ทางการเมืองยังไม่มีความพร้อมที่จะรองรับสิ่งเหล่านี้ได้ทั้งหมด นอกจากนั้น กลุ่มผู้ปกครองประเทศในขณะนั้นยังพยายามที่จะใช้นโยบาย "การพัฒนามาการเมือง" อย่างแข็งขัน

ทำให้ระคับของการพัฒนาทางการเมืองไม่สอดคล้องกับระคับของการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด

จากปัจจัยมูลเหตุเหล่านี้ เมื่อมาประกอบกันเข้าการรณรงค์ทางการเมืองของ ขบวนการนิสิตนักศึกษา จนสามารถที่จะโค่นล้มรัฐบาลทหารได้ในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษามูลเหตุของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 มีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. ศึกษาสาเหตุพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อันเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ที่มีมวลชนเข้าร่วมในเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงเป็นจำนวนมาก และยังครอบคลุมไปในพื้นที่ต่างจังหวัด ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ในกรุงเทพฯ ดังที่ปรากฏมาในอดีต

นอกจากนี้ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ยังอยู่ที่ผลของการเปลี่ยนแปลง และยังส่งผลกระทบต่อมาถึงในปัจจุบันอีกด้วย กล่าวคือ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในทางการเมืองอย่างมาก ทำให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัด ไม่เฉพาะแต่ในกระบวนการการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังขยายการเข้าร่วมทางการเมืองไปในรูปแบบของการเรียกร้องต้องการที่จะได้รับการตอบสนองจากระบบการเมืองการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นไปในลักษณะของปัจเจกบุคคล หรือในลักษณะพฤติกรรมร่วม (กลุ่ม) จนได้ชื่อว่า เป็นช่วงที่ประชาธิปไตยในประเทศไทยเบ่งบานอย่างเต็มที่

ส่วนผลกระทบต่อสังคมการเมืองไทยในปัจจุบัน ได้แก่ บทเรียนทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่ตระหนักดีของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายที่นิยมในความคิดแบบประชาธิปไตย หรือฝ่ายที่มีความคิดต่อต้านประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นเก่าหรือคนรุ่นใหม่ และยังเป็นอุทาหรณ์สำหรับผู้ปกครอง รวมทั้งผู้ที่อยู่ปกครองในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายด้วย

2. ศึกษากระบวนการการก่อเกิดของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดๆ ย่อมจะมีการก่อตัวขึ้นในลักษณะของการสะสมเป็นระยะเวลาหนึ่ง ทำให้การศึกษากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จำเป็นจะต้องทำการ "ย้อนอดีต" ไปค้นหา "จุดปฏิสนธิ" ตลอดจน "ระยะของการเจริญวัย" ของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

3. นำเอาแนวความคิด หรือกรอบการมองทางรัฐศาสตร์ หรือทางสังคมศาสตร์ มาศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายว่า เหตุการณ์ทางการเมืองนั้นๆ เกิดขึ้นได้อย่างไร ทั้งนี้ โดยการอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานในการศึกษา

สมมุติฐานในการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากสาเหตุทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ มีการก่อตัวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และยังประกอบไปด้วยสาเหตุหลายสาเหตุด้วยกัน ดังนั้นสมมุติฐานในการศึกษานี้มีดังต่อไปนี้

มูลเหตุของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้แก่

1. การยึดอำนาจรัฐของคณะทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตัวของ "เชื้อ" การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 โดยที่การยึดอำนาจรัฐในครั้งนั้นได้หยุดยั้งกระแสความคิดประชาธิปไตยที่ได้ดำเนินมา และมีความพยายามที่จะสร้างกระแสความคิด "ประชาธิปไตยแบบไทย" ขึ้น เป็นการสวนทางกับกระแสความคิดประชาธิปไตยที่มีอยู่เดิม ทำให้เกิดการผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด การยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 และกระแสความคิดประชาธิปไตยจึงเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ซึ่งมีกระบวนการที่ต่อเนื่อง และการเร่งการ

เปลี่ยนแปลงดังกล่าวในช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร ในขณะที่การพัฒนาทางการเมืองเกิดการชะงักงัน ทำให้ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

3. การผูกขาดอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มผู้ปกครอง ซึ่งเกิดขึ้นในระดับสูง นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง เกิดความแตกแยกในกลุ่มชนชั้นปกครองในรัฐบาลและในกองทัพ นับเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

4. การใช้อำนาจตามอำเภอใจในการแก้ปัญหาทางการเมืองของผู้นำในรัฐบาลทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดอำนาจรัฐของคณะทหารภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจร ในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 ได้นำมาซึ่งการใช้ระบอบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการทหารอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่มีการใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 มาแล้ว ทำให้เกิดความไม่พอใจในการกระทำของกลุ่มผู้ปกครองประเทศเป็นอย่างมาก ประกอบกับการรณรงค์ทางการเมืองของขบวนการนิสิตนักศึกษา จึงเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งศึกษาของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยในห้วงระยะเวลาหนึ่ง กล่าวคือ ในช่วงก่อนวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ส่วนขอบเขตของการเริ่มต้นก็จะอยู่ในช่วงหลังการยึดอำนาจรัฐของคณะทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นผลมาจากการยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ตามสมมุติฐานในข้อที่ 1

ส่วนในประเด็นอิทธิพลจากภายนอกประเทศ ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า สังคมการเมืองไทยเป็นสังคมการเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก แต่การศึกษานี้จะจำกัดกรอบการศึกษาเพียงแค่มัจฉัยภายในประเทศเท่านั้น เพราะการกระทำใดๆ หรือ

ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น แม้ว่าจะได้รับแรงผลักดันจากต่างประเทศ แต่ก็ต้องผ่านการกระทำของคนไทย

วิธีการศึกษา

การศึกษาเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีลักษณะเป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เชิงคุณภาพ คือศึกษาถึงมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทั้งจากข้อเขียนที่เป็นเชิงพรรณนา และเชิงวิพากษ์วิจารณ์ โดยจะพยายามที่จะโยงปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญ อันมีผลกระทบต่อกัน เข้าด้วยกัน และนำไปสู่การก่อเกิดของเหตุการณ์ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในที่สุด

การนำเสนอ

การศึกษาจะแบ่งออกเป็นบทๆ ดังนี้

1. บทนำ ประกอบด้วย สภาพปัญหา วัตถุประสงค์ในการศึกษา สมมุติฐานในการศึกษา ขอบเขตในการศึกษา วิธีการศึกษา การนำเสนอ ขอบข่ายของทฤษฎีในการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การยืกอ่านาจารย์รัฐของคณะทหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 กับกระแสความคิดประชาธิปไตย ประกอบด้วยการโจมตีแนวความคิดแบบประชาธิปไตยและการรวมศูนย์อำนาจของคณะทหาร การสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ลักษณะสำคัญของแนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย กระแสความคิดประชาธิปไตยกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการพัฒนาประเทศหลังการยืกอ่านาจารย์รัฐของคณะทหาร ผลกระทบของการพัฒนาทางสังคมเศรษฐกิจ ความล้มเหลวทางสังคมเศรษฐกิจในการพัฒนาประเทศ และวิกฤตการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
4. สภาพความขัดแย้งระหว่างกลุ่มในสังคมการเมือง ประกอบด้วยลักษณะพื้นฐานของการรวมศูนย์อำนาจของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" ความแตกแยกภายในศูนย์อำนาจรัฐกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
5. การใช้อำนาจคามอำเภोजใจของผู้ปกครองกับการรณรงค์ทางการเมืองของ

ขบวนการนิสิตนักศึกษา ประกอบด้วยการยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 การใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้ปกครอง บทบาทการขึ้นำของขบวนการนิสิตนักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

6. บทสรุป ประกอบด้วยการพิสูจน์สมมุติฐาน และการเสนอข้อคิดเห็นจากการศึกษา

ขอบข่ายของทฤษฎีในการศึกษา

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีความสำคัญมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในสังคมการเมืองทุกแห่ง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่บังเกิดขึ้นตลอดเวลา นับตั้งแต่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ซึ่งมีกฎระเบียบ ที่ใช้กำหนดความสัมพันธ์ของคนในสังคม อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ให้ความสนใจศึกษา มักเน้นหนักไปที่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพทางอำนาจใหม่ โดยเฉพาะระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง (10: 24) คือ ประเด็นหลักของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่อำนาจได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็มีลักษณะเด่นที่เป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครอง จากระบอบอำนาจนิยมไปสู่ระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสามารถแยกย่อยออกเป็นลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบรรลุถึงเป้าหมายทางการเมืองอย่างหนึ่งอย่างใดที่ชัดเจน เช่นประชาธิปไตยเสรีนิยม แบบที่เป็นอยู่ในสหรัฐอเมริกา หรือลัทธิคอมมิวนิสต์ในสังคมคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยทั่วไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธกันกับส่วนอื่นๆ ของสังคม คือ

ก. การขยายอำนาจ และการรวมอำนาจของรัฐบาล ตลอดจนการแบ่งแยกแจกแจง และการกำหนดบทบาทที่เฉพาะเจาะจงทางการเมือง

ข. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

ค. การที่ประชาชนมีความผูกพันกับระบบการเมืองมากขึ้น

3. ความสามารถของระบบการเมืองในการแก้ไขปัญหาทางด้านการพัฒนาและปัญหาอื่นๆ ความสามารถในการริเริ่มนโยบายใหม่ๆ สำหรับสังคม และสร้างโครงสร้างทางการเมืองใหม่ๆ หรือปฏิรูปโครงสร้างเดิมที่มีอยู่ เพื่อแก้ปัญหาและเพื่อให้นโยบายที่กำหนดไว้บรรลุผล

4. ความสามารถที่จะเรียนรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ทางการเมือง และในการสร้างสถาบันทางการเมืองเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลง (10: 27-28)

ลักษณะประการแรกนั้นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงลงไป ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ผูกพันกับอุดมการณ์ทางการเมืองและระบบการปกครองที่แตกต่างไปจากระบบการปกครองเดิมก่อนการเปลี่ยนแปลงนั้น สำหรับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นอาจมีความรุนแรงหรือไม่รุนแรงก็ได้ ส่วนลักษณะประการที่สองนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากทางค่านิยมและทางค่านิยมประชาชน การขยายอำนาจ การรวมอำนาจ การแบ่งแยกแจกแจง และการกำหนดบทบาทที่เฉพาะเจาะจงทางการเมือง มีผลทำให้โครงสร้างบทบาท และหน้าที่ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่างๆ ภายในระบบการเมืองเปลี่ยนแปลงไป และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนเปลี่ยนแปลงไป การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และมีความผูกพันกับระบบการเมืองมากขึ้น มีผลกระทบโดยตรงต่อสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างรัฐบาลกับประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง รัฐบาลจะต้องฉับไวต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น เพราะประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้แปรเปลี่ยนสถานภาพจากการเป็นเพียงไพร่ฟ้าไปสู่การเป็นพลเมืองที่มีความสนใจทางการเมืองเป็น "ผู้กระทำทางการเมือง" มิใช่ผู้ถูกปกครองแต่เพียงอย่างเดียว

ลักษณะประการที่สาม ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับสมรรถนะเชิงปฏิรูปของระบบการเมือง ซึ่งได้แก่ความสามารถในการแก้ไขปัญหาสังคม-เศรษฐกิจโดยอาศัยกลไกทางการเมือง-การบริหารที่ระบบการเมืองมีอยู่ เพื่อป้องกันมิให้ปัญหาเหล่านี้ลุกลามกลายเป็นความไม่พอใจทางการเมืองและความขัดแย้งทางการเมือง

ลักษณะประการที่สี่ได้แก่ความสามารถในการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ทันกับการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพแวดล้อมของระบบการเมือง

ในกรณีที่ระบบการเมืองหนึ่งๆ สามารถเปลี่ยนแปลงปรับได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่การปฏิวัติ และสามารถหลีกเลี่ยงจากความรุนแรงทางการเมืองได้ (10: 28-30)

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยนั้น เท่าที่ผ่านมา ใ้ก่อให้เกิดโครงสร้างทางการเมืองอันมีลักษณะดังนี้

1. เป็นโครงสร้างทางการเมืองที่เกิดจากการลอกเลียนรูปแบบและวิธีการจัดการปกครองของตะวันตกมาใช้อย่างกระหน่ำหั้น มิได้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม และการลอกเลียนรูปแบบ-วิธีการปกครองของตะวันตกนี้ก็ได้กระทำอย่างสมบูรณ์
2. โครงสร้างทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่มีความแข็งแกร่งเป็นปึกแผ่นแน่นหนา น้อยกว่าโครงสร้างทางการเมืองที่อยู่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง
3. โครงสร้างทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ขาดความต่อเนื่อง ในขณะที่โครงสร้างทางการเมืองเก่ามีความต่อเนื่องมากกว่า และมีการพัฒนารวดเร็วกว่า
4. โครงสร้างทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ยังไม่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวางเท่าที่ควร (11: 67) ทั้งนี้ ก็เนื่องจากเหตุผลที่ว่า การทำความเข้าใจในโครงสร้างใหม่ คือโครงสร้างทางการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ตะวันตกนั้น ยังมีอยู่อย่างค่อนข้างจะจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับของประชาชน อันเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตยตะวันตก

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยจึงไม่สามารถแก้ปัญหาของสังคมตามไปกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างนั้นด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและบทบาทนั้นอาจเป็นเพียงรูปแบบ แต่พฤติกรรมของบุคคล ซึ่งมีหน้าที่บทบาททางการเมืองการบริหาร ยังคงเป็นพฤติกรรมดั้งเดิมที่เคยเป็นอยู่ในโครงสร้างแบบเก่านั่นเอง ความขัดกันระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาของพฤติกรรมทางการเมืองนี้มีผลทำให้โครงสร้างใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงแบบที่ลอกเลียนมาจากสังคมอื่นไม่สามารถจะทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายได้ (10: 30-31) สังคมการเมืองไทยจึงเป็นตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงลักษณะเทียมของโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ความขัดแย้งทางการเมืองจะขยายขอบเขตกว้างขวาง

ทุกที คังนั้นในขณะที่เราวิเคราะห์ว่า ความขัดแย้งทางการเมืองจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในทางกลับกัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้กำหนดคัมพันรภาพทางอำนาจใหม่ ทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองในลักษณะที่เป็นการรักษาสถานภาพทางอำนาจเดิมของตนโดยอ้างนามของการเปลี่ยนแปลงเพื่อป้องกันมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในความหมายที่แท้จริง (10: 31) และความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ในที่สุด

รัสเทา (Dankwart Rustow) เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นผลมาจากความไม่พอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ซึ่งทำให้เกิดการกระทำทางการเมือง การกระทำนี้อาจสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้ ถ้าสำเร็จ กลุ่ม, ขบวนการหรือองค์การที่รับผิดชอบก็จะต้องสร้างเป้าหมายใหม่หรือไม่ก็สลายตัวไป ถ้าล้มเหลว กลุ่มหรือองค์การนั้นๆ ก็อาจจะล้มเลิกหรือสูญต่อไป โดยลดความหวังว่าจะประสบความสำเร็จ (12: 67-68)

ในแง่นี้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงเกิดขึ้นจากความขัดแย้งภายในสังคมการเมือง และความขัดแย้งเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุด้วยกัน ซึ่งล้วนแต่เป็นสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมให้เป็นสมัยใหม่ทั้งสิ้น คือเกิดจากสาเหตุด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจและทางจิตใจ การแก่งแย่งที่จะได้ครอบครองทรัพย์สิน และตำแหน่งที่มีค่า ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ ลัทธิชาตินิยม และลัทธิท้องถิ่นนิยม (13: 213)

ประเด็นที่มีความเกี่ยวพันกันกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็คือ การใช้ความรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในประเทศกำลังพัฒนาและค้อยพัฒนาในทวีปเอเชีย ลาตินอเมริกา และแอฟริกา นั้น การใช้ความรุนแรงทางการเมืองในลักษณะที่หลากหลาย ดูเสมือนว่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่อุบัติขึ้นบ่อยครั้งจนผู้คนเห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน ซึ่งความรุนแรงแต่ละครั้งนั้น ก่อให้เกิดผลเสียอย่างร้ายแรงต่อสังคม ทำให้การพัฒนาทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจต้องหยุดชะงัก เช่น ความรุนแรงค่านเชื้อชาติและศาสนาที่เกิดขึ้นในเลบานอน ศรีลังกา อินเดียน แอฟริกาใต้ การปฏิวัติที่เกิดขึ้นในอิหร่าน นิการากัวและอินโดจีน รวมทั้งความรุนแรงที่เกิดจากรัฐประหารและการแทรกแซงทางการเมืองของทหาร เช่น ในบังคลาเทศ

ประเทศไทย เอธิโอเปีย ปากีสถาน อินโดนีเซีย ยูกันดา ซูดาน และซิริ เป็นต้น (14: 256)

ความรุนแรงทางการเมืองตามทฤษฎีของนักรัฐศาสตร์หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ก่อให้เกิดความรุนแรงทั้งในระบบการเมือง ในรูปของการสังหารชีวิตของกลุ่มบุคคล หรือคณะบุคคลคณะใดคณะหนึ่ง (การลอบสังหารบุคคลเพียงคนเดียว โดยปกติจะไม่ถือว่าเป็นความรุนแรงทางการเมืองเว้นเสียแต่ว่าการสังหารนั้นจะกระตุ้นให้ฝูงชนใช้ความรุนแรงต่อกันในเวลาต่อมา) นอกจากนี้ ความรุนแรงจะก่ออุบัติเหตุขึ้นอย่างต่อเนื่องมิใช่เกิดเพียงครั้งเดียวก็ยุติลงได้ และจะต้องเป็นวิกฤตการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้นำที่จะดำเนินนโยบายการปกครองที่สำคัญด้วย (15: 257)

ดังนั้น แฮโรลด์ นีเยเบิร์ก (Harold Nieburg) จึงได้สรุปว่า ความรุนแรงทางการเมืองหมายถึง "การกระทำที่ก่อให้เกิด การหยุดชะงัก การทำลายล้าง หรือการทำให้อื่นต้องเจ็บปวดเสียหาย ซึ่งผู้กระทำมีจุดมุ่งหมายทางการเมือง และมีเป้าหมายที่จะทำลายบุคคลในวงการเมือง หรือทำลายสถาบันที่สัมพันธ์กับการเมือง ผลที่เกิดขึ้นจากความรุนแรงก็จะกระทบต่อกระบวนการทางการเมืองอย่างสำคัญ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของผู้อื่น และทำให้สถานการณ์ที่มีการต่อรองทางการเมืองต้องเปลี่ยนรูปไป ซึ่งจะทำให้มีผลกระทบต่อระบบสังคมโดยรวม" (16: 257)

การใช้ความรุนแรงทางการเมืองอาจแยกออกได้ในหลายลักษณะ คือ

1. การจลาจล หมายถึงการลุกขึ้นก่อจลาจลต่อต้านระบอบการปกครองที่ใช้โดยประชาชนซึ่งมีสาเหตุมาจากการไม่พอใจทั่วไป การก่อจลาจลมีลักษณะเป็นการเกิดขึ้นเอง ไร้อารมณ์ เหตุการณ์เท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญมาก การก่อจลาจลนั้นเริ่มแรกกระทำไปโดยไม่มีหัวหน้า ต่อมาสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดหัวหน้าขึ้น ลักษณะสำคัญของการเกิดการจลาจลคือกระทำโดยไม่มีแผนการมาก่อน

2. การใช้กำลังโดยคนกลุ่มหนึ่ง (Coup de force) เป็นการดำเนินการโดยคนๆ หนึ่งหรือกลุ่มบุคคลคณะหนึ่งซึ่งคอยอ่านวายุการและมีแผนการไว้ล่วงหน้า การเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบนี้หมายถึงกลุ่มผู้ปฏิบัติการต้องมีเอกภาพทางความคิด เช่น การปฏิบัติการของทหารภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลหรือนายทหารชั้นประทวน การปฏิบัติการเท่านั้นที่เป็นที่รู้จักกันดีภายใต้ชื่อ Pronunciamento ซึ่งสเปนได้ให้ตัวอย่าง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบนี้อาจเป็นงานของกลุ่มพลเรือนซึ่งได้รับการจัดตั้งอย่างทหาร การปฏิบัติการมุ่งอยู่ที่การคัดค้านทางปฏิบัติของฝ่ายศัตรูโดยยึดศูนย์กลางกิจกรรมที่สำคัญของรัฐ เช่น ศูนย์คมนาคม เป็นต้น เมื่อรัฐบาลต้องถูกสกัดกั้นจากองค์กรข่าวสาร และถูกสกัดกั้นในการโต้ตอบก็อาจได้ชัยชนะง่ายๆ การปฏิวัติของรัสเซียในปี ค.ศ. 1917 ก็ดำเนินไปในลักษณะเช่นนี้

3. รัฐประหาร (Coup d'Etat) มีความคล้ายคลึงกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบ Coup de force แต่ในทัศนะของนักกฎหมายรัฐธรรมนูญแล้ว การเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้ง 2 แบบมีความแตกต่างกันที่สำคัญอยู่ กล่าวคือ รัฐประหารไม่ใช่เป็นการกระทำของเอกชนหรือเจ้าหน้าที่ในระดับต่ำซึ่งลุกฮือขึ้นขับไล่รัฐบาล แต่เป็นการกระทำของกลุ่มผู้ปกครองของรัฐกลุ่มหนึ่งต่อสู้กับกลุ่มหนึ่ง อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายของรัฐประหารอาจจะไม่ใช่เพื่อล้มเลิกระบบการปกครองอย่างหนึ่งอย่างใด แต่เพื่อจะปกป้องระบอบการปกครองเดิมก็เป็นได้ กระนั้นก็ตาม โดยทั่วไปรัฐประหารมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างระบบการเมืองใหม่ขึ้นมา ความสำเร็จของการจลาจล ของการใช้กำลังของคนกลุ่มหนึ่งหรือการทำรัฐประหารมักจะนำมาสู่ซึ่งการสามัญไปของระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ รัฐธรรมนูญจะถูกยุบเลิก อย่างไรก็ตาม ในค่านการเมืองและในค่านกฎหมาย มีน้อยครั้งที่การเลิกล้มระบอบการปกครองเก่าจะเป็นไปอย่างหมดเปลือก ทางค่านการเมือง เราจะพบว่ามีการสงวนองค์กรหนึ่งของรัฐบาลเอาไว้ เช่น ในอิตาลี Coup de force ของพวกฟาสซิสต์ยังคงรักษาสถาบันกษัตริย์เอาไว้ ในค่านกฎหมายโดยปกติแล้วกฎหมายหรือแม่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลโดยตรงแล้ว จะยังคงมีอยู่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความปกติผู้ที่ทำการใช้กำลังแบบ Coup de force และการทำรัฐประหารมีจุดมุ่งหมายแน่นอนที่จะยึดอำนาจการปกครองและกำหนดอำนาจในรูปใหม่ขึ้นมา แต่บางครั้งผู้ทำ Coup de force หรือ Coup d'Etat จะปฏิบัติการเพื่อครอบครองอำนาจเอง เช่น นโปเลียน โบนาปาร์ตที่ 1 หรือที่ 3 แต่ถ้าวการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจากการจลาจล การเข้ามาเป็นผู้ใช้อำนาจสืบต่อมักมีส่วนขึ้นอยู่กัเหตุการณ์และโชคชะตา (17 : 65-66)

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีลักษณะของการจลาจลอย่างชัดเจน เนื่องจากผู้ที่เข้าร่วมในเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีเป็นจำนวนมาก ต่างก็มีพฤติกรรมร่วมจนบรรลุเป้าหมายคือการเลิกล้มระบอบการปกครอง

ที่มีอยู่ โดยมีขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นแกนนำในการใช้ความรุนแรงเพื่อการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมือง

โดยทั่วไปแล้ว การใช้ความรุนแรงของนักศึกษา มักอุบัติขึ้นในลักษณะที่มีความ
สัมพันธ์กับปัญหาจากการเมืองโดยตรง เพราะโดยปกติแล้วจะพบว่านักศึกษามักจะไม่อ้าง
สาเหตุและผลประโยชน์ส่วนตนในการเดินขบวนต่อต้านและในการใช้ความรุนแรงทาง
การเมือง แต่จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับมวลชนและเรียกร้องความ
ยุติธรรมให้กับสังคมโดยรวม คุณลักษณะดังกล่าวทำให้การใช้ความรุนแรงของนักศึกษา
มีลักษณะที่เกินและแตกต่างไปจากความรุนแรงประเภทอื่นๆ (18: 258)

การที่นักศึกษาตัดสินใจใช้ความรุนแรงโดยยึดถือหลักเกณฑ์ของอุดมการณ์ทาง
การเมืองและหลักเกณฑ์ของความถูกต้อง บริสุทธิ์ ยุติธรรม เพื่อประชาชนส่วนใหญ่ เนื่อง
จากนักศึกษาเป็นปัญญาชนและมีอายุเยาว์วัยจึงมักมองโลกในแง่ดี กอปรด้วยอุดมการณ์อัน
สูงส่งที่จะซัดการปกครองแบบทรราชย์อันชั่วร้าย เรียกร้องประชาธิปไตย ปกป้องสิทธิ
มนุษยชน และปลดปล่อยมวลชนผู้ยากไร้ให้หลุดพ้นจากแอกของจักรวรรดินิยมหรือทุนนิยม
นักศึกษาจึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มพลัง เพื่อผลักดันให้รัฐบาลดำเนินนโยบายแบบเสรีนิยมหรือ
โน้มเอียงไปในทางสังคมนิยม ให้ความสำคัญกับปัญหาสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคทาง
เศรษฐกิจและเสรีภาพทางการเมือง เป็นต้น (14: 258)

ในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบถึงบทบาททางการเมืองของนักศึกษา และความ
สัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของนักศึกษากับความรุนแรงทางการเมืองนั้น พบว่าส่วนใหญ่แล้ว
นักศึกษาในทวีปยุโรปจะเข้าสัมพันธ์กับความรุนแรงทางการเมือง โดยมีสาเหตุหลักมาจาก
ปัจจัยด้านอุดมการณ์ทางการเมือง เช่น การเดินขบวนเพื่อเรียกร้องเสรีภาพของมนุษยชน
การต่อต้านอาชุนิวเคลียร์ การเดินขบวนต่อต้านการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรม และโครง
สร้างแห่งอำนาจรัฐที่เป็นเผด็จการ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การโจมตีระบบทุนนิยมทาง
เศรษฐกิจ รวมทั้งการประท้วงนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลที่ขาดความเสมอภาค
การให้บริการทางการเมืองที่มีคุณภาพต่ำ และการจัดระดับงบประมาณทางการเมืองให้
เป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับงบประมาณด้านการป้องกันประเทศ เป็นต้น

สำหรับการใช้ความรุนแรงทางการเมืองของนักศึกษาในทวีปอเมริกา เอเชีย
และแอฟริกา พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่จะใช้วิธีการจัดทำกิจกรรมเพื่อโจมตีและประท้วง

นโยบายของรัฐบาลอย่างรุนแรง เป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดจากปัจจัยทางการเมืองโดยตรง เช่น การต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการของรัฐบาลทหาร การชุมนุมประท้วง การแทรกแซงทางการเมืองของมหาอำนาจ จักรวรรดินิยม การโจมตีนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และการครอบงำทางการค้าของสหรัฐฯ และญี่ปุ่น การประท้วงเลือกตั้งสกปรก และการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาปากท้องของประชาชน เป็นต้น (14: 259)

ในการศึกษาของซิลเวิร์ต เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงทางการเมืองของนักศึกษา เปรียบเทียบกับของกลุ่มพลังทางสังคมอื่นๆ นั้น พบว่านักศึกษาเป็นกลุ่มชนที่ยอมรับและเชื่อถือในอุดมการณ์การปฏิวัติใต้ง่ายที่สุด โดยเฉพาะนักศึกษาในประเทศกำลังพัฒนา ที่ต้องเผชิญหน้ากับสภาพการณ์ของความไร้เสถียรภาพทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะนักศึกษาในลาตินอเมริกา ส่วนใหญ่จะรู้สึกวุ่นใจและไม่มั่นใจในสถานภาพและความมั่นคงในชีวิตอนาคตของตนเอง บางกลุ่มเรียนจบแล้วกลายเป็นบัณฑิตตกงาน เพราะไม่สามารถหางานที่เหมาะสมทำได้ เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายสกัดกั้นตลาดแรงงานและไม่ส่งเสริมให้มีการจ้างงานในภาครัฐและเอกชน พวกนักศึกษาจึงใช้สติปัญญาและความเป็นผู้นำที่ตนได้ร่ำเรียนมา รวมทั้งใช้จิตสำนึกในฐานะปัญญาชนของคนที่จะต้องรับผิดชอบต่อปัญหาสังคมและความรู้สึกชาตินิยมที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมา จึงได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มพลังที่ท้าทายที่ศักคาน วิชากรวิชาการและต่อต้านการปกครองของรัฐบาล ซึ่งถ้าประชาชนมีศรัทธาและศรัทธาตามคำชี้แนะของนักศึกษามากขึ้น นักศึกษาจะสามารถปลุกระดมมวลชนให้ร่วมมือกันต่อต้านรัฐบาลได้มากขึ้น จนสามารถสถาปนาตนเองขึ้นเป็นผู้นำในการปฏิวัติได้อย่างง่ายดาย

อย่างไรก็ตาม ซิลเวิร์ตยอมรับว่า การที่นักศึกษายังมีอายุน้อยขาดประสบการณ์ทางการเมือง และปราศจากสถานภาพทางสังคมอันสูงส่ง ได้ทำให้ผู้นำนักศึกษาจำต้องใช้วิธีการปลุกระดมมวลชน โดยการอ้างเอาอุดมการณ์ปฏิวัติ และการใช้ความรุนแรงเพื่อโค่นล้มรัฐบาลมาเป็นเครื่องมือในการปลุกเร้าจิตสำนึกในการต่อสู้ของประชาชนผู้ยากไร้และผู้ที่ถูกกดขี่เสถียรภาพทางการเมืองกลุ่มต่างๆ นักศึกษายังไม่สามารถสร้างบารมีแข่งกับผู้นำทางการเมืองอื่นๆ ได้ จึงไม่สามารถใช้อิทธิพลผลักดันให้รัฐบาลทำตามข้อเรียกร้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องหันมาใช้กลยุทธ์โฆษณาชวนเชื่อเพื่อปลุกระดมจิตสำนึกให้ตื่น ตื่นเร้าใจเป็นพิเศษ อันที่จริงแล้วการศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของนักศึกษาต่างๆ อย่างใกล้ชิด จะพบว่า นักศึกษาและปัญญาชนจะเลือกใช้วิธีการสันติ

ในการเรียกร้องมากกว่าการใช้ความรุนแรง แต่การเดินขบวนอย่างสงบของนักศึกษา มักจะบานปลายกลายเป็นความรุนแรงได้ เมื่อฝ่ายผู้นำทางการเมืองและกลุ่มหลังฝ่ายขวา ทำการขัดขวาง สกั๊กกัน และใช้ความรุนแรง เพื่อยับยั้งการเรียกร้องความเท่าเทียมกัน ของนักศึกษามากกว่า ทั้งนี้เพราะข้อเรียกร้องของนักศึกษามากไปกระทบกระเทือนและบั่นทอนผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจเข้านั้นเอง (19: 261)

ดังนั้น ยุทธวิธีของนักศึกษาในการรณรงค์ทางการเมืองจึงมักไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ปฏิวัติที่ได้ประกาศไว้อย่างชัดแจ้ง เพราะพบได้ว่าความรุนแรงทางการเมืองที่ได้อุบัติควบคู่ไปกับกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษามักเกิดขึ้นน้อยมาก ภายหลังจากการเจรจาจะพบว่ามีผู้บาดเจ็บล้มตายจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับความรุนแรงประเภทอื่นๆ ถ้าเกิดการใช้ความรุนแรงขึ้นผู้ที่ได้รับบาดเจ็บล้มตายก็มักจะเป็นนักศึกษาเอง จากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐบาล หรือจากกลุ่มฝ่ายขวาที่รวมตัวกันเป็นองค์กรลับๆ ที่ฝ่ายผู้นำและผู้สูญเสียประโยชน์จัดตั้งขึ้นเพื่อปราบปรามนักศึกษามากกว่า ส่วนใหญ่แล้วความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของนักศึกษามักกระทบต่อสิ่งของและคิกรามบ้านช่องมากกว่าตัวบุคคล เช่น นักศึกษาอาจบุกเผาสถานที่ราชการซึ่งเป็นต้นคอของพฤติกรรม การก่อกบฏและความอยุติธรรมในสังคม หรือบุกเข้าวางระเบิดโรงงานอุตสาหกรรมที่มีนโยบายอุดหนุนการค้าแรงงาน เป็นต้น แต่ก็มีความเสียหายในระดั้มต่ำมากในเชิงเปรียบเทียบ

ในประเทศกำลังพัฒนาและกึ่งพัฒนาส่วนใหญ่ นักศึกษามักตกเป็นเหยื่อของการปราบปรามและการกวาดล้างอย่างโหดร้ายจากฝ่ายรัฐบาลซึ่งเชื่อว่าการชุมนุมประท้วงของนักศึกษาเป็นอันตรายต่อความอยู่รอดและต่อการค้ำดวงอภิสิทธิ์และผลประโยชน์ของกลุ่มตน ผู้นำบางประเทศ เช่น ประเทศไทย พม่า ปากีสถาน และเกาหลีใต้ ผู้นำรัฐบาลถึงกับประกาศอย่างเปิดเผยว่า จะไม่นิ่งดูคายนปล่อยให้ นักศึกษาเป็นหัวหน้าในการรวมตัวกันเพื่อต่อต้านรัฐบาลของตน ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองได้ ผู้นำรัฐบาลและกลุ่มฝ่ายขวาเหล่านี้จึงไม่ลังเลใจที่จะใช้มาตรการที่รุนแรงเพื่อต่อต้านและปราบปรามขบวนการนักศึกษาอย่างโหดร้ายและกระทำเกินกว่าเหตุ อย่างเช่น กรณีเหตุการณ์รัฐประหารในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในประเทศไทย เป็นต้น

สำหรับผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมอันเกิดจากการกระทำของนักศึกษานั้น พบว่าการชุมนุมประท้วง การเดินขบวนและการก่อความวุ่นวาย

โดยนักศึกษานั้น ไม่เกิดผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากนักศึกษาขาดองค์การจัดตั้งและการปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ปราศจากอาวุธและไม่มีเป้าหมายประสงค์ที่จะทำการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิธีการรุนแรงอย่างแท้จริง ดังนั้น การรวมตัวจึงมีแต่ค่านการผ산ความคิด การมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เป็นต้น นักศึกษาจึงมักตกเป็นเบี้ยล่างให้ฝ่ายบ้านเมืองใช้กำลังกวาดล้างได้อย่างง่ายดาย กิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญๆ จึงจำต้องได้รับความสนับสนุนทางค่านจิตใจ และการรวมพลังค่านองค์การจากมวลชน และจากนายทหารในกองทัพส่วนหนึ่งด้วย จึงจะสามารถผ산อุดมการณ์ปฏิวัติ เข้ากับการปฏิบัติการใช้ความรุนแรงอย่างมีประสิทธิภาพได้ จนสามารถโค่นล้มรัฐบาลทรราชย์ของหลายๆ ประเทศให้หลุกพ้นจากอำนาจไปได้อย่างแท้จริง (14 : 263)

ความขัดแย้งลักษณะหนึ่งที่มีความสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือความขัดแย้งที่มีสภาพของการแบ่งขั้ว (Polarization) (20 : 130-131) ได้แก่ สภาวะที่คนในสังคมการเมืองถูกแบ่งออกเป็น 2 ขั้วหรือ 2 ฝ่ายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในทันที ฝ่ายที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงจะมีความรู้สึกที่ว่า ตนมีศัตรูร่วมกัน หรือมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน จุดนี้เองที่มีผลผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่นการหลายลูกบาศเกิด การจลาจลครั้งใหญ่ของพวกชาวไร่ฮ้อยในเม็กซิโก การจู่โจมเข้ายึดอำนาจ การปกครองของพลพรรคกรรมกรและทหารประจำการของรัสเซีย อากาศชั้นสุดท้ายก่อนเกิดการระเบิดปะทุของสถานการณ์ปฏิวัตินั้น คืออากาศร้อนระอุอันเกิดจากการเผชิญหน้ากันระหว่างประชาชนกับผู้ถืออำนาจปกครอง (21 : 40)

พัฒนาการของความขัดแย้งอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้น ส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ซึ่งมีลักษณะกว้าง เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางค่านความรู้สึกนึกคิด ทางค่านโครงสร้างทางสังคม ทางค่านเศรษฐกิจ และทางค่านการเมือง

ทางค่านความรู้สึกนึกคิด การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ทำให้คนซึ่งเมื่อก่อนเห็นว่า ตนเองควบคุมและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมรอบตัวไม่ได้ มาคิดว่าตนเองสามารถควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงได้ และสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ รวมทั้ง

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการผูกพันตนเองกับสังคมแคบๆ เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน มาเป็นสังคมที่อยู่ในวงกว้างออกไป เช่น ประเทศชาติ ค่านิยมจะมีลักษณะที่เป็นสากลมากกว่าเรื่องท้องถิ่น และเน้นความสามารถมากกว่าชาติกำเนิด

ทางค่านิยม การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่มีผลให้มียุทธศาสตร์ทางสังคมมากขึ้น และแต่ละกลุ่มแต่ละหน่วยในสังคม มีบทบาทที่แน่ชัดและเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

ทางค่านิยมเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่รวมทั้งการขยายตัวของ การค้า ตลาดและมีสถาบันทางเศรษฐกิจระดับชาติมากขึ้น มีการขยายตัวของอุตสาหกรรม การลงทุน การเกษตร เป็นเรื่องของการค้าขายมากกว่าเรื่องของตัวเอง

ทางค่านิยมการเมือง การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ทำให้โครงสร้างทางการเมืองมีความแตกต่างซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น มีสถาบันทางการเมืองและกลุ่มทางการเมืองมากยิ่งขึ้น มีหน้าที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น รัฐบาลที่ศูนย์กลางมีอำนาจปกครองคลุมไปทั่วประเทศ อันเป็นผลให้ทุกคนในประเทศอยู่ใต้อำนาจกลางเดียวกัน อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายเดียวกัน ความรับผิดชอบของรัฐบาลในระบบการเมืองสมัยใหม่มีมากขึ้น โดยเฉพาะการให้สวัสดิการ การอนามัย การศึกษา และท้ายสุดระบบการเมืองสมัยใหม่จะมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนปรากฏอยู่ด้วย ทั้งทางค่านิยมมีส่วนร่วมแบบสมัครใจ แบบกรณีของประชาธิปไตยตะวันตก และการมีส่วนร่วมในรูปแบบชักนำหรือกะเกณฑ์ตามแบบของระบบเผด็จการสมัยใหม่ (22 : 462)

การพัฒนาประเทศตามกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วง รัฐบาลทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมการเมืองไทยอย่างกว้างขวางในทุกๆ ด้าน แต่โดยตัวของระบอบการเมืองการปกครองเองนั้น ไม่สามารถปรับตัวรับกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองตามไปกับการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การเปลี่ยนแปลงด้านที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างมาก ก็คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรุนแรงและรวดเร็วจากการพัฒนาประเทศอย่างขนานใหญ่ ภายหลังจากเข้าครอบครองอำนาจรัฐของรัฐบาลทหารในปี พ.ศ.2501 การพัฒนาเศรษฐกิจอาจนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองได้ โดย

ที่ว่า ไป การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของสังคมในการตอบสนองความต้องการของกลุ่มต่างๆ อันจะช่วยผ่อนคลายนความตึงเครียดลงได้ แต่ในขณะเดียวกัน การพัฒนาเศรษฐกิจโดยเฉพาะในอัตราที่เร็ว อาจจะเป็นพลังให้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองได้ ทั้งนี้เพราะความเจริญทางเศรษฐกิจทำลายกลุ่มและชนชั้นแบบเก่า และสร้างชนชั้นใหม่ขึ้นมาซึ่งพวกนี้ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมทั่วไป พวกนี้ต้องการอำนาจทางการเมืองและการยอมรับทางสังคม อันจะนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองได้ นอกจากนั้นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจยังหมายถึงการพัฒนาอุตสาหกรรม การค้าขาย การขยายตัวของเมือง การอพยพของคนจากชนบทมาสู่เมือง การขยายตัวของการศึกษา คมนาคม และสื่อมวลชนต่างๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นเกิดการเรียกร้องใหม่ๆ และการขัดแย้งระหว่างกลุ่มใหม่ๆ เหล่านี้ เช่น มีการขัดแย้งระหว่างนักอุตสาหกรรมและกรรมกร เป็นต้น

ในการพิจารณาถึงเรื่องนี้จะต้องคำนึงถึงระดับการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย ในประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูง อัตราที่เพิ่มขึ้นของความเจริญทางด้านเศรษฐกิจจะไม่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมือง มักจะปรากฏว่าในประเทศที่พัฒนาแล้ว ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง และในขณะเดียวกัน มีความราบรื่นทางการเมืองพอสมควร เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐ และ แคนาดา เป็นต้น ในขณะเดียวกันประเทศที่มีความล่าช้าทางเศรษฐกิจมักจะไม่ประสบกับความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเท่าไรนัก ส่วนประเทศที่มีแนวโน้มที่จะมีความรุนแรงทางการเมืองได้มาก คือ ประเทศที่กำลังพัฒนา หรือประเทศที่ใกล้พัฒนา เศรษฐกิจมาถึงระดับหนึ่งแล้วนั่นเอง แม้ว่าในประเทศเหล่านี้จะได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ก็ไม่จำเป็นจะต้องเพิ่มความสามารถในการตอบสนองของระบบให้สูงพอที่จะไม่ให้ประชาชนผิดหวังได้ การคาดหวังของประชาชนมักจะเพิ่มในอัตราที่รวดเร็วกว่าความสามารถของระบบ นอกจากนั้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจอาจก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมในรายได้ของประชาชนอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกๆ โดยที่คนบางกลุ่มจะร่ำรวยขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าใดและยังจนอยู่ ความไม่เท่าเทียมเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่สามารถของระบบที่จะตอบสนองความต้องการของทุกคนได้ ช่องว่างดังกล่าวเป็นสิ่งที่เร่งให้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองได้เป็นอย่างดี (22 : 464)

จากการศึกษาถึงประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ปรากฏว่า สาเหตุของการใช้

ความรุนแรงขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่มากกว่าความด้าหลังจริงอยู่ ชาติที่มั่งคั่งกว่าย่อมจะมีความมั่นคงมากกว่า แต่ชาติที่มีความยากจนที่สุดกลับจะมีการใช้ความรุนแรงและสภาวะการไร้เสถียรภาพน้อยกว่าชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจในระดับที่สูงกว่า (23 : 41) ดังที่พบตัวอย่างในสังคมแบบชนเผ่าโบราณ ซึ่งประสบกับการไร้เสถียรภาพในระดับต่ำ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจในสังคมแบบนี้มีอยู่ในระดับที่ต่ำมาก

ในทางตรงกันข้าม สังคมที่มีการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจอย่างมากและเห็นได้ชัด จะก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพทางการเมือง เนื่องจากโครงสร้างสถาบันของสังคมยังไม่มี ความมั่นคงเพียงพอที่จะรองรับพลังที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจได้ ซึ่งพลังเหล่านี้ จะเต็มไปด้วยความคาดหวังที่มีสูงขึ้นเรื่อยๆ และสูงเกินกว่าที่ระบบจะสนองตอบต่อความต้องการนั้นๆ ได้

ดังนั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วจนเกินไป จนกระทั่งประชาชนส่วนหนึ่งเกิดความหวังที่มากเกินไปเกินความเป็นจริง และเมื่อพบว่าความหวังของเขา ไม่สามารถบรรลุได้ไม่ว่าจะใช้ความพยายามอย่างไร หรือเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างชวบชวบ ภายหลังการก้าวหน้าอย่างยาวนานมา ความผิดหวัง ความวิตกกังวล ว่าผลประโยชน์อันตนควรจะได้รับในความรู้ดีของเขาถูกขูดข้อย่างไป ก็จะกลายเป็นความโกรธแค้นอย่างรุนแรง ต่อผู้นำ ต่อรัฐบาล และต่อบุคคลอื่นที่เขาถือว่าเป็นต้นเหตุของความผิดหวังอย่างร้ายแรงของเขา ก็จะลุกฮือขึ้นด้วยความรุนแรง

การพัฒนาสังคมอย่างรวดเร็วคล้ายภาพก็เป็นสาเหตุ (21 : 122) ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างรวดเร็ว การพัฒนาประเทศจะก่อความตึงเครียดที่ตามมาภายหลัง ซึ่งจะเกิดกับโครงสร้างทางการเมืองของประเทศ รวมตลอดไปถึงกลุ่มชนต่างๆ ในสังคมด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทยในหลายสิบปีที่ผ่านมา นั้น ได้มีส่วนทำให้โครงสร้างทางการเมืองของประเทศเปลี่ยนแปลงไปมาก ถึงแม้ว่ากลุ่มทหารและข้าราชการยังคงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและอิทธิพลมากที่สุดในการควบคุมกลไกอำนาจรัฐก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเติบโตของกลุ่มธุรกิจ ก็ทำให้กลุ่มธุรกิจเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจการทำงานของ

รัฐบาลในระดับต่างๆ มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันประชาชนได้รับความกระทบกระเทือนจากการดำเนินนโยบายและการบริหารงานทางเศรษฐกิจมากขึ้น และต้องการรับรู้และมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศมากขึ้นด้วย ความต้องการรับรู้และความต้องการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าว เป็นสิ่งที่รัฐบาลจะต้องยอมรับและไม่สามารถเป็นเฉยต่อไปได้ (24: 486)

นอกจากนี้ การพัฒนาทางการศึกษาก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยที่การศึกษาอาจผลักดันให้เกิดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองได้ เนื่องจากการศึกษาได้ขยายตัวรวดเร็วเกินไป การศึกษาเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการมากขึ้น พวกนี้ก็จะเรียกร้องให้ระบบการเมืองตอบสนองความต้องการให้มากขึ้น คนเราเมื่อมีการศึกษามากขึ้นก็ย่อมมีความต้องการต่างๆ มากขึ้น มีความหวังมากขึ้น เช่น ต้องการเปลี่ยนงาน เปลี่ยนอาชีพให้สูงขึ้น เมื่อก่อนทำหน้าที่เป็นเสมียนแต่พอจบปริญญาตรีก็ต้องการเป็นนักบริหารเป็นต้น ดังนั้น ถ้าสังคมไม่สามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้ ความผิดหวังจะเกิดขึ้น ยิ่งความต้องการไม่ได้รับการตอบสนองมากขึ้นเท่าใด ความผิดหวังมีโอกาสมากขึ้นเท่านั้น เมื่อคนเรามีความผิดหวังเพิ่มมากขึ้น ย่อมไม่พึงพอใจต่อระบบการเมืองและสังคมที่เป็นอยู่ อาจถูกชักจูงหรือระดมให้ก่อความวุ่นวายซึ่งมีผลต่อเสถียรภาพทางการเมือง ความวุ่นวายอาจเพิ่มมากขึ้นกลายเป็นความรุนแรงหรือกลายเป็นการล้มล้างระบบการเมืองด้วยกำลังได้ (25: 627)

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองย่อมจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ มีลักษณะ 2 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงจากการมีชุมชนเล็กๆ กระจุกกระจายไปสู่สังคมเมืองใหญ่ๆ การเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจหมู่บ้านแบบพึ่งตนเอง อาศัยการแลกเปลี่ยนสินค้าสิ่งของไปเป็นเศรษฐกิจการค้า และมีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สูงขึ้นเรื่อยๆ การขยายตัวของการศึกษาเป็นต้น ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างนี้ ได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม หัสนคติ และความคาดหวัง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้มีผลทำให้คนในสังคม มีโลกทัศน์ และชีวิตทัศน์ใหม่ คนในสังคมเริ่มมองเห็นว่า เขาสามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ มิใช่ถูกกำหนดโดยพรหมลิขิตหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่กำหนดวิถีชีวิตของเขา โดยสรุปแล้ว มนุษย์เริ่มตระหนักในความสามารถของเขาที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเขา รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปก-

ครองกับพวกเขาอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของการศึกษา การมีการศึกษาคอมมูนาคมนมากขึ้น การรับความรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน การอยู่ในชุมชนเมืองใหญ่ และความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะการพัฒนาของวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม ทั้งสองด้านมีผลกระทบต่อระบบการเมืองโดยตรง ในเบื้องต้น มนุษย์เริ่มมีทัศนคติต่ออำนาจทางการเมืองแตกต่างไปจากเดิม อำนาจทางการเมืองมิใช่เกิดจากโองการของพระเจ้าอีกต่อไป และรัฐบาลก็เป็นผลิตผลของมนุษย์เอง กฎหมายกับบทบัญญัติทางศาสนาเริ่มแยกออกจากกัน ในประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้โครงสร้างทางสังคมสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นกว่าเดิม และทำให้โครงสร้างบทบาทและหน้าที่ทางการเมืองมีการแบ่งแยกแจ่มแจ้งมากขึ้น แทนที่จะรวมอยู่ในสถาบันใดสถาบันหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ลักษณะการบังคับบัญชาในระบบการบริหาร เริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การดำรงตำแหน่งทางการเมืองและบริหาร โดยอาศัยการมีชาติกำเนิดเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการกำหนดตำแหน่งกลายมาเป็นการใช้คุณสมบัติที่เกิดจากความสามารถส่วนบุคคล ในประการสุดท้าย เมื่อประชาชนมีค่านิยม ทัศนคติ และความคาดหวังที่เปลี่ยนไปจากเดิม ย่อมมีผลทำให้ประชาชนเกิดความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมนี้ อาจทำให้เกิดการพัฒนาทางการเมือง หรืออาจเกิดความเสื่อมโทรมทางการเมืองก็ได้ การพัฒนาทางการเมืองหมายถึงการที่รัฐบาลใช้อำนาจอย่างมีเงื่อนไขและข้อจำกัด มีความนับใจ คอบสนองและรับผิดชอบต่อประชาชนสูงขึ้น ระบบการเมืองเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันแทนที่จะเป็นระบบปิดกัน ระบบการเมืองมีเสถียรภาพสูงขึ้น กลุ่มต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ยอมรับกติกาของการตกลงต่อรอง และการประนีประนอม อย่างไรก็ตามในหลายประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว กลับลงเอยด้วยการเสื่อมโทรมของประชาธิปไตย มีการปฏิวัติรัฐประหาร การคุมอำนาจเด็ดขาด โดยกลุ่มคนจำนวนน้อย (10: 39-42)

นอกจากนี้ การที่สถาบันทางการเมืองไม่สามารถเปิดทางให้กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง เข้าไปมีส่วนร่วมได้ ทำให้เกิดความผิดหวัง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด (23: 247) เนื่องจากไม่มีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าในสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง มีความเจริญก้าวหน้า จะ

เกิดคนกลุ่มใหม่ๆ มากขึ้น เช่นพวกพ่อค้า นักอุตสาหกรรม กรรมกร เป็นต้น พวกนี้ใน
 ตอนแรกๆ ไม่ได้รับการยกย่องมากนัก การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากจะ
 ทำให้เขามีอำนาจ และเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามความต้องการและผลประโยชน์ของเขา
 แล้ว ยังจะเป็นการเขยิบฐานะทางสังคมของเขาให้สูงขึ้นด้วย แต่ในหลายประเทศ
 สถาบันทางการเมืองที่เป็นอยู่ไม่มีความยืดหยุ่นพอที่จะรับเอาพวกนี้ เข้ามาในวงการเมือง
 ได้ จึงจะเห็นตัวอย่างจากประเทศที่มีการปกครองแบบเผด็จการ หรือระบบการเมือง
 แบบจารีตประเพณีที่มีการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากเกินไป เช่น ฝรั่งเศสก่อนปี
 1789 (26: 88)

โดยสรุป จากแนวความคิดต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ กรอบการมองการเปลี่ยนแปลง
 ทางการเมือง ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งทางการเมือง ความไม่พอใจของกลุ่มชนต่างๆ
 ต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ อันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจเป็นสำคัญ
 นอกจากนี้ แนวความคิดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14
 ตุลาคม พ.ศ.2516 อีกแนวทางหนึ่งก็คือ การใช้ความรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงทาง
 การเมือง ในลักษณะของการจลาจล และชี้นำโดยขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นหลัก

เมื่อนำแนวความคิดดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการศึกษาเหตุการณ์การก่อเกิดของ
 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็จะทำให้การมองปรากฏ
 การทางการเมืองที่เกิดขึ้น ในแง่ของสาเหตุพื้นฐาน จะต้องพิจารณาทั้งในส่วนของ
 สภาพการณ์ทั่วไปในสังคมการเมือง และในแง่ของสถานการณ์เฉพาะ ประกอบกับพฤติกรรม
 ทางการเมืองที่เกิดขึ้น และมีผลต่อสังคมการเมือง ดังที่จะปรากฏรายละเอียดในการศึกษา
 บทต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจการศึกษาค้นคว้า ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ ปรากฏว่ามี
 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลผลักดันให้เกิดการเปลี่ยน-
 แปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ของ คร.ลิขิต ชีรเวทิน เรื่อง

"Social Change and Contemporary Thai Politics: An Analysis of the

Inter-relationship between the Society and the Polity" (27: 294-331)

การศึกษาคงกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจกับระบบการเมือง ในยุคสมัยของรัฐบาลทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อันประกอบไปด้วยการเติบโตของ ประชากร รวมทั้งผลกระทบที่ตามมา สภาวะการเปลี่ยนแปลงเป็นเมืองและการเกิดขึ้น ของชนชั้นกลางใหม่ นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในระบบ เศรษฐกิจ ในขณะที่ระบอบการเมืองการปกครองยังไม่มีเปลี่ยนแปลง และมีการสืบ ต่ออำนาจจากจอมพลสฤษดิ์ ไปสู่จอมพลถนอม กิตติขจร จนนำไปสู่การเกิดเหตุการณ์การ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งมีลักษณะของการระเบิด ขึ้นของพลังทางสังคมของการเปลี่ยนแปลงที่มีการสะสมตัวอยู่ และถูกกดคั้นอยู่ภายใน ระบบการเมืองที่จอมพลสฤษดิ์ และคณะได้สถาปนาขึ้น

การศึกษาคงกล่าวเป็นตัวแทนของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีปัจจัยก่อเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองกับระบบสังคม ซึ่งจะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์ไม่ได้

นอกจากนี้ การศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ของรอง ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการกับรองศาสตราจารย์ ดร.กมล สุขพานิช-ชันทรพราย ก็เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ในอีก ลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการมองเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ในรูปแบบหนึ่ง ของการใช้ความรุนแรงทางการเมือง โดยกำหนดให้เป็นลักษณะของการจลาจลกับการ ใช้ความรุนแรงทางการเมืองของนักศึกษา (14: 258-263, 274-286)

การศึกษาคงกล่าวได้ระบุนสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 โดยในประการแรก ได้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งได้ก่อให้เกิดกลุ่มทาง สังคมมากขึ้น และกลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีความไม่พอใจกับระบบการเมืองที่มีการผูกขาดอำนาจ โดยผู้นำทหารเพียงไม่กี่คน และการใช้อำนาจโดยปราศจากเหตุผลที่พอเพียง อันเป็น สาเหตุประการที่สอง และสาเหตุประการที่สาม คือ การขึ้นมามีอำนาจของพันเอกณรงค์ กิตติขจร อันเป็นลักษณะของการผลักดันให้มีการสืบต่ออำนาจทางการเมืองการปกครอง ต่อไป ก่อให้เกิดความไม่พอใจในกลุ่มชนต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน กลุ่มผู้ปกครองกลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ สาเหตุที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจในส่วน of ประชาชน

และกลุ่มทางสังคมโดยทั่วไปอีกประการหนึ่งก็คือ การคอร์รัปชันและการใช้อำนาจในทางที่ผิดของกลุ่มผู้นำและพรรคพวก เช่น ในกรณีของนายทหาร ตำรวจกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความใกล้ชิดกับพันเอกณรงค์ไค้ใช้เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการไปล่าสัตว์ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เพียง 5 เดือน เป็นต้น สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลไม่มีการจัดองค์การที่จะเสริมสร้างการสนับสนุนจากประชาชนและมีฐานอำนาจบนประชาชนอย่างแท้จริง เนื่องจากรัฐบาลทหารที่ทำการปกครองประเทศยังคงใช้รูปแบบการปกครองแบบเก่าที่เป็นแบบคณาธิปไตย โดยไม่นำพาต่อฐานสนับสนุนต่อประชาชน ทำให้เกิดความไม่พอใจต่อพฤติกรรมและการกระทำของรัฐบาลต่างๆ จนนำไปสู่การรณรงค์ทางการเมืองเรียกร้องให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีการขึ้นจากขบวนการนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสาเหตุที่มีความสำคัญต่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 คือขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นเงื่อนไขของการใช้ความรุนแรงทางการเมือง ในรูปของการจลาจล จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด

นอกจากการศึกษาถึงสาเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 การศึกษาคังกล่าวยังได้ระบุนัยตอนของการใช้ความรุนแรงทางการเมืองในเหตุการณ์ด้วย โดยชี้ให้เห็นถึงรายละเอียดของการก่อตัว การขยายตัวของความรุนแรง จนเกิดการโค่นล้มรัฐบาลทหารผู้ปกครองประเทศ กล่าวคือ เริ่มขึ้นที่การประท้วงประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ในปลายปี 2515 ต่อด้วยการประท้วงกรณีอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงไล่นักศึกษา 9 คนออกจากมหาวิทยาลัยและถูกถามกลายเป็นการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นจุดสูงสุดของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การศึกษาคังกล่าวยังได้มีการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ว่าเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนมีความสนใจและตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น และต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง กระตุ้นให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ นอกจากนั้น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า การปกครองที่ปราศจากการสนับสนุนและยอมรับจากประชาชน การปกครองนั้นอยู่ไม่ได้ และแม้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแล้ว ระบบการเมืองไทยจะไม่สามารถที่จะทำการพัฒนาประชาธิปไตยได้ดังที่ได้มีการคาดหวังเอาไว้ แต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็เป็นเหตุการณ์ที่ได้ให้กำลังใจแก่ผู้ที่รักประชาธิปไตย ว่ามีทางเป็นไปได้สำหรับสังคมการเมืองไทย ที่จะมีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ในอนาคต

การศึกษาเรื่อง "นิสิตนักศึกษากับพัฒนาการทางการเมืองไทย" โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ เป็นการศึกษาที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาททางการเมืองของขบวนการนิสิตนักศึกษาต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 (25: 630-656, 676-680) โดยได้กล่าวถึงการขยายตัวของขบวนการนิสิตนักศึกษา ในลักษณะของความเป็นมาของขบวนการ มีการเน้นหนักในช่วงที่มีการจัดตั้ง "กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครลงเขตการณืเลือกตั้ง" ในปี พ.ศ.2512 และการจัดตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ในปี พ.ศ.2513 ซึ่งในช่วงแรกนั้นกิจกรรมของขบวนการ ส่วนใหญ่ไม่ใช่กิจกรรมทางการเมือง แต่เป็นกิจกรรมสังคมสังเคราะห์ และงานตามประเพณีนิยม แต่ในระยะเวลาค่อยมา เมื่อมีการรัฐประหารในปี พ.ศ.2514 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ใ้หันมาเล่นบทบาททางการเมือง จนนำไปสู่การรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ.2516 และนำไปสู่เหตุการณ์ทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ในที่สุด

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาดังกล่าวได้มีการชี้ให้เห็นว่า ระบอบความสนใจทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 มีอยู่ไม่สูงนัก และบทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาก็มีอยู่อย่างไม่ต่อเนื่อง ขบวนการทางการเมืองของนักศึกษายังไม่มีรูปร่างที่ชัดเจน นักศึกษายังไม่มี ความสนใจทางการเมืองสูงถึงขนาดที่ทำให้พวกเขากลายเป็นกลุ่มที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง ก่อนเหตุการณ์ "14 ตุลา" พวกเขายังไม่เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทั้งนี้ก็เนื่องจากเหตุผลต่างๆ คือ บัณฑิตจากมหาวิทยาลัย ที่มีการอบรมกล่อมเกล่าทางการเมืองแบบที่ส่งผลให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้ที่นิ่งเฉย ไม่มีความกระตือรือร้นทางการเมือง และมีความออกฉันทัดสูงคือสภาพแวดล้อมที่คนไม่พอใจ นอกจากนั้น สังคมมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่มีการยอมรับอำนาจและใช้อำนาจ การอบรมในมหาวิทยาลัยบางแห่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา เชื่อฟังและเคารพยำเกรงผู้ที่อยู่ในชั้นสูงกว่า ทำให้แนวโน้มเป็นคนที่มีความประพฤติเรียบร้อย มีความภูมิใจที่จะแสดงออกซึ่งความมีอำนาจ ลักษณะนี้ไม่แตกต่างไปจากลักษณะทั่วไปของสังคม และสังคมในมหาวิทยาลัยก็ยังมีลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ อาจารย์จำนวนไม่น้อยทำตัวเป็นข้าราชการมากกว่าเป็นนักวิชาการที่สนใจแสดงความคิดเห็นต่างๆ อย่างเสรี ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงนั้นภาวะการว่างงานยังไม่ปรากฏ

แต่หลังจาก พ.ศ.2511 เป็นต้นมา มีนิสิตนักศึกษาจำนวนหนึ่งมีลักษณะหัวก้าวหน้ามากขึ้น มีความกระตือรือร้นทางการเมืองมากขึ้นและมีความต้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็มีอาจารย์รุ่นใหม่ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก พวกนี้ได้นำความคิดสมัยใหม่ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ ยิ่งไปกว่านั้นในวงการปัญญาชนนอกมหาวิทยาลัยก็มีนักคิด นักเขียนที่ทำการวิจารณ์สังคมและเร่งเร้าให้นักศึกษามีความสนใจเรื่องของสังคมมากขึ้น จนกลายเป็นพลังส่วนหนึ่งที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การศึกษาคังกล่าวได้ระบุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการรณรงค์ทางการเมืองของขบวนการนิสิตนักศึกษา คือ ประการแรกเป็นการยอมรับจากสังคม โดยที่นักศึกษาเป็นผู้ซึ่งสังคมยอมรับว่าไม่มีผลประโยชน์ผูกพันกับกลุ่มการเมืองใด เป็นกลุ่มพลังที่มีอุดมคติ ต่อสู้เพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ประการที่สองคือการรวมกลุ่ม ที่ทำให้พลังในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของขบวนการนิสิตนักศึกษาสามารถผลักดันโค่นล้มรัฐบาลได้ในที่สุด และในประการสุดท้ายเป็นเรื่องของผู้นำนิสิตนักศึกษา ที่มีบทบาทโดดเด่น เช่น ชีรยุทธ บุญมี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล สมบัติ ช่างชัยวงศ์ ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความสามารถในการชักจูงใจมวลชน และได้ทุ่มเทเวลาให้กับขบวนการ ซึ่งในประเด็นนี้ การศึกษาได้ให้ความสำคัญมาก โดยมีการวิเคราะห์ภูมิหลังและการดำเนินการทางการเมืองของผู้นำนิสิตนักศึกษาคนสำคัญ คือ พิชญ์ ฉัตรวงษ์กุล ชีรยุทธ บุญมี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล สมบัติ ช่างชัยวงศ์ ประสาร ไตรรัตน์วรกุล กนก วงษ์ตระหง่าน จิรนนท์ ลีตรปรีชา ประสาร มฤคพิทักษ์ เหวง โตจิราการ วิสา คัญทัพ

นอกจากนี้ การศึกษาคังกล่าวยังได้สรุปผลของบทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาต่อพัฒนาการทางการเมืองไทยว่า มีผลในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและคอกการเสริมสร้างประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของทหารก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้แก่การศึกษาของรองศาสตราจารย์ ดร.กมล สุขพานิช-ชั้นทปราบ เรื่อง "ทหารกับพัฒนาการเมืองไทย" (28: 423-512) และ "การเมืองในกลุ่มประเทศเผด็จการทหาร" (29: 945-1005) โดยกล่าวถึงการแทรกแซงทางการเมืองของทหาร ทั้งในรูปแบบทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะการปกครองในบุคคลนิยม

ของระบอบการปกครองแบบรัฐบาลทหาร ไม่ว่าจะเป็นแบบ "ผู้นำชาตินิยมเผด็จการ" หรือแบบ "พ่อขุนอุปถัมภ์เผด็จการ" ซึ่งล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การแทรกแซงทางการเมืองของผู้นำทหารแบบอัคราธิปไตยหรือแบบ "พ่อขุนอุปถัมภ์เผด็จการ" ซึ่งเป็นลักษณะของรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีผลให้จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้นำทหารที่มีอำนาจสูงส่งในการปกครองประเทศแต่เพียงผู้เดียว อุดมการณ์ทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ขึ้นกับหลักการสำคัญที่ว่าระบบการปกครองของคณะปฏิวัติจะเข้ากับลักษณะการปกครองของไทย ซึ่งเชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของกษัตริย์ เจ้านายที่มีบุญวาสนา ประชาชนส่วนใหญ่จะไม่สนใจว่าใครจะเป็นผู้นำ ขอได้เพียงแต่ให้ผู้นำมีความเที่ยงธรรมและสุจริตใจ คือ จอมพลสฤษดิ์พยายามทำให้ประชาชนเชื่อว่าระบอบมีความสำคัญน้อยกว่าความบริสุทธิ์ใจของผู้นำ ดังนั้นจอมพลสฤษดิ์จึงสามารถอ้างได้ว่า ตนและคณะสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนได้ เพราะคณะปฏิวัติมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อความต้องการของประชาชน ดังนั้นหน้าที่อันสำคัญของคณะปฏิวัติก็คือ จะต้องแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีตคือ ยกเลิกประชาธิปไตยที่นำมาจากต่างประเทศทั้งคืนเสีย เพราะเป็นสาเหตุแห่งความแตกร้างและขาดความสามัคคีภายในชาติ

ภายใต้การปกครองแบบนี้ จอมพลสฤษดิ์จึงไม่ใช้วิถีทางรัฐธรรมนูญในการสร้างอำนาจและสร้างความสนับสนุนให้กับตนเอง แต่ใช้อำนาจเกิดจากการปกครองประเทศโดยเปลี่ยนโครงสร้างการปกครองเสียใหม่ ปัญหาก็คือ การสร้างความชอบธรรมให้กับระบบใหม่ การแสวงหาความสนับสนุนจากกลุ่มพลังต่างๆ และการกวาดล้างศัตรูของระบบ

จากการศึกษาคังกล่าว มีการสรุปประเด็นสำคัญในยุคนี้ว่า

1. การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ

2. การสร้างความมั่นคงของชาติและการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง

3. การเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นศูนย์รวมความสามัคคีของชาติ

จากความเชื่อของจอมพลสฤษดิ์ที่ว่าการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต้องจัดการให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตอย่างอยู่กินดี มีความภูมิใจ มีความถูกต้องมีระเบียบวินัย มีความสะอาด จอมพลสฤษดิ์จึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างของสังคมโดยเน้นวิถีนิยม เช่น

การสร้างถนน การส่งเสริมการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรมตามระบบทุนนิยม การปรับปรุงระบบการชลประทาน การพัฒนาการสาธารณสุขและการศึกษา มากกว่าการคำนึงถึงเสรีภาพทางการเมืองและนครมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเสรีของประชาชน

สำหรับบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ในการเข้าแทรกแซงการแย่งแย่งโครงสร้างหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริหารประเทศของพรรคการเมืองและหน่วยงานต่างๆ จอมพลสฤษดิ์เชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ ความแบบอย่างประชาธิปไตยตะวันตก ใช้ไม่ได้กับการปกครองของไทย เนื่องจากไม่ส่งเสริมทั้งเสถียรภาพและประสิทธิภาพในด้านการปกครอง นอกจากนี้ จอมพลสฤษดิ์ก็ยังไม่พอใจกับบทบาทของนักการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ระบบพรรคการเมือง และยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งของผู้นำทางการเมืองที่มีลักษณะอำนาจนิยม และโค่นล้มความไม่ชื่นชมการจกตั้งรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองว่า การเลือกผู้นำทางการเมือง ความหลักทฤษฎีควรต้องขึ้นอยู่กับพระราชประสงค์ขององค์พระมหากษัตริย์ โดยไม่ต้องคำนึงถึงการสังคัลพรรค เพื่อให้รัฐบาลเป็นรัฐบาลของชาติอย่างแท้จริง และยังคงเชื่อว่าคณะทหารเป็นตัวแทนความคองการของประชาชนอย่างแท้จริง จึงสามารถที่จะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองได้

นอกจากนี้ การศึกษาคังกล่าวยังได้มีการชี้ให้เห็นถึงความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลทหารและการถอนตัวกลับกรมกอง อันสามารถแยกแยะออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. พลังผลักดันจากฝ่ายพลเรือน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นน้อยครั้งมาก เพราะโดยปกติฝ่ายพลเรือนมักจะอ่อนแอ แต่ก็สามารถที่จะรวมตัวกันเพื่อก่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งในกรณีนี้

อย่างไรก็ตาม การที่พลเรือนรวมตัวกันผลักดันให้ผู้นำทหารยอมรับการถอนตัวออกจากการเข้าครอบงำทางการเมือง ก็ยังไม่สามารถมีกำลังเพียงพอที่จะกระทำการคังกล่าวได้แค่เพียงลำพัง ถ้าปราศจากความร่วมมือของนายทหารบางกลุ่มในกองทัพ ที่มีนโยบายและจุดยืนทางการเมืองต่างจากของผู้นำในรัฐบาลทหาร ทั้งนี้เพราะพลังฝ่ายพลเรือนมักอ่อนแอ ขาดองค์กรที่เข้มแข็ง ขาดบุคคลากรที่มีความชำนาญในการใช้ความ

รุนแรง และรากอาวุธที่จำเป็นในการนำมาใช้เป็นเครื่องมือบังคับก็ให้มีการขอมคาม

2. รัฐประหารซ้อน

3. การถอนตัวอย่างสมัครใจ

การศึกษาอีกเรื่องหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษามูลเหตุของเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็แก่ การศึกษาเรื่อง "สื่อมวลชนกับพัฒนาการทางการเมืองไทย" โดยอาจารย์ธีรภัทร เสรีรังสรรค์ (30 : 733-818) ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของสื่อมวลชนไทยโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ ทำเนียบการโดยเอกชน ส่วนวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ รัฐบาลผูกขาดการดำเนินการ หรือเป็นเจ้าของเสียเองแล้วเปิดโอกาสให้เอกชนเข้าร่วมตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ แต่ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนประเภทใดก็ตาม รัฐบาลก็มีการควบคุมการดำเนินการในรูปแบบต่างๆ เช่น ระบบการเซ็นเซอร์ การสั่งปิด การข่มขู่คุกคาม หรือการออกกฎหมายการพิมพ์ เป็นพิเศษ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การศึกษากังวลว่านี่ระบุถึงหนังสือพิมพ์ในยุคจอมพลสฤษดิ์ที่ว่า ทำให้ให้นักหนังสือพิมพ์ที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยอ่อนตัวลงและมีความคึกคักไปสู่ระบอบสังคมนิยมมากขึ้นเพื่อต่อสู้กับอำนาจเบ็ดเสร็จจากรัฐ ในยุคนั้นหนังสือพิมพ์เป็นกระบอกเสียงให้ผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือผู้ที่พยายามให้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือแสวงหาอำนาจทางการเมืองกลับคืนมา และในความเชื่อของจอมพลสฤษดิ์ หนังสือพิมพ์มีการเสนอข่าวโดยเน้นถึงความซัดเซง มีการใช้วาทะที่รุนแรงจนกลายเป็นการกล่าวหาซึ่งในสายตาของผู้บริหารเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทนไม่ได้ ยิ่งไปกว่านั้นรัฐบาลยังมองเห็นว่าหนังสือพิมพ์บางฉบับได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ จอมพลสฤษดิ์จึงออกคำสั่งให้มีการตรวจค้นโรงพิมพ์ ปิดโรงพิมพ์และจับนักหนังสือพิมพ์ที่มีแนวความคิดก้าวหน้า และออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 มาตราถอนเสรีภาพของหนังสือพิมพ์อย่างรุนแรง วงการหนังสือพิมพ์หันมาเสนอข่าวสืบเพเหระไปตามเรื่อง ยุคนี้จึงเป็นยุคมืดของหนังสือพิมพ์อย่างแท้จริง จนการเมืองเริ่มคลี่คลายเมื่อถึงยุคสมัยของจอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งไม่มีนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์และปล่อยให้หนังสือพิมพ์เกือบ โทจนเป็นสถาบันที่แข็งแกร่งและสามารถสร้างประชามติขึ้นในหมู่ประชาชนได้ นำไปสู่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การศึกษาเรื่อง "รัฐธรรมนูญและกฎหมายกับพัฒนาการทางการเมืองไทย" ของศาสตราจารย์เฮนรี่ จามริก (31: 823-857) ซึ่งได้ระบุว่า คณะทหารซึ่งยึดอำนาจรัฐในปี พ.ศ.2501 มีเอกภาพและพลังทหารที่ยิ่งใหญ่ พยายามสถาปนาระบบอบ "ประชาธิปไตยแบบไทยๆ" อันเป็นการยึดหลักการในอดีต แต่ในขณะที่สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตแล้ว อันเป็นผลจากการเร่งรัดพัฒนาประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์เอง

เป้าหมายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจภายใต้ระบอบปฏิวัติสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับรัฐบาลในฐานะศักยภาพทางการเมืองของกลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจ ซึ่งอยู่ภายนอกอำนาจของระบบราชการ สัมพันธภาพระหว่างผู้นำราชการกับกลุ่มธุรกิจการค้า ในสมัยนี้ก็ได้เริ่มแปรเปลี่ยนไปสู่แบบหุ้นส่วนเพื่อการประสานผลประโยชน์และอำนาจต่อกันและกันยิ่งขึ้น การสร้างชนชั้นกลางจึงเป็นเป้าหมายการสร้างสังคมใหม่ในยุคสมัยนี้ และจอมพลสฤษดิ์ก็พยายามชี้ให้เห็นว่า ระบอบการปกครองของตนและคณะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ แต่ผลในการพัฒนานำไปสู่ความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจและการเมือง ระบบเศรษฐกิจกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบผูกขาดของคนเพียงไม่กี่กลุ่มโดยกลุ่มเหล่านี้มักได้อภิสิทธิ์และผลประโยชน์รวมทั้งพลังอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยผลประโยชน์ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจจำกัดอยู่เฉพาะภาคธุรกิจการค้า การเงินและอุตสาหกรรม และมีการก่อตั้งหอการค้าไทย สมาคมธนาคารไทย และสมาคมอุตสาหกรรมไทย เพื่อมีบทบาทต่อรองและมีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้พลังอำนาจทหารได้เข้ามาเชื่อมโยงกับชนชั้นนายทุนซึ่งเป็นสัมพันธภาพทางอำนาจรูปแบบใหม่ ส่วนมวลชนกลับถูกสืกรอนหรือมองข้ามสิทธิทางการเมือง และประโยชน์อันพึงได้จากการพัฒนาประเทศ ประชาชนจึงตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบชนชั้นปกครองและชนชั้นนายทุนมาโดยตลอด

นอกจากนี้ ในการสถาปนาสังคมและอำนาจรัฐใหม่ของคณะทหารนั้น ได้พยายามสร้างความชอบธรรมของรัฐบาลโดยการอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์และกลไกราชการ อันเป็นมาตราการนอกรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการสร้างเสริมฐานะอำนาจของรัฐบาล ซึ่งมีความสำคัญต่อสัมพันธภาพทางอำนาจและก่อกระบวนการสร้างสถาบันทางการเมืองในระบบการเมืองไทยในเวลาต่อมา

การศึกษาที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อีกเรื่องหนึ่งคือ "ระบบการเมืองการปกครองสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และแนวความคิดเกี่ยวกับระบบพ่อขุนอุปถัมภ์" (32: 184-203)

และการศึกษาเรื่อง "การเมืองไทยระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519" (32 : 204-245) โดย ดร.ลิขิต วีรเวทิน

ในเรื่องแรก เป็นการมองการปกครองในสมัยรัฐบาลทหารของจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเป็นผลจากการยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในปี พ.ศ.2501 อันมีสาเหตุมาจาก

1. ความไม่พอใจต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตกของจอมพลสฤษดิ์และคณะ โดยอ้างว่าไม่เหมาะสมกับประเทศไทย
2. ฐานะการคลังของรัฐบาล อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากรัฐบาลพล.ท.ถนอม กิตติขจร ที่องเบญญักษ์กับวิกฤตการณ์ทางการคลัง
3. ภัยคอมมิวนิสต์ จอมพลสฤษดิ์มองว่าคอมมิวนิสต์เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ และอาจเป็นไปได้ในกรณีที่ว่า การอ้างการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ได้ถูกใช้เป็นการประจบประแจงนักการเมือง ตลอดจนปัญหาชนที่เป็นฝ่ายตรงข้าม
4. สภาพการณ์โดยทั่วไปของสังคมไทย เช่นการอพยพเข้าสู่เมืองหลวงของชาวอีสานอันเนื่องมาจากฝนแล้งอย่างหนัก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสังคม เช่นปัญหาอาชญากรรม โดยเฉพาอย่างยิ่งผู้ร้ายจากชนบทส่วนมากเข้าเมืองและประกอบอาชีพที่ผิดสามล้อ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์มองว่าทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อภาวะเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่ทำให้เกิดผลิตผลและสร้างความเสื่อมโทรม ไม่เป็นระเบียบ

รัฐบาลทหารได้ใช้จุดมการณประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งในทัศนะของจอมพลสฤษดิ์ ควรที่จะเป็นไปในรูปที่รัฐบาลมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ ระบบพรรคการเมืองไม่เหมาะสมกับสังคมไทย จอมพลสฤษดิ์ยังได้พูดถึงความไร้สมรรถภาพ ความไม่มีวินัยของนักการเมือง และนักหนังสือพิมพ์ ว่ามีพื้นฐานบนผลประโยชน์ของคนเองโดยใช้วิธีการและเล่ห์กลที่สกปรก และการขายตัว จนไม่สามารถคิดห้ผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง มีแต่จะนำไปสู่ความวุ่นวาย ไร้เสถียรภาพทางการเมือง เกิดการแตกแยกความสามัคคีและนำไปสู่ความวุ่นวายไร้ระเบียบ ทางออกก็คือ ต้องให้อำนาจกับรัฐบาลมากขึ้น กล่าวคือ รัฐบาลเป็นสถาบันที่จะกำหนดว่า อะไรคือเจตนารมณ์ของชาวไทยทั้งประเทศ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญที่ ความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมือง

ภายใต้กระบวนการนี้ องค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ระบบราชการ หรือข้าราชการ

ซึ่งมีหน้าที่เป็นตัวแทนและปฏิบัติความค้ำชูของผู้นักครอง และต้องยอมรับการชี้แจงแนวทาง การปฏิบัติจากรัฐบาล โดยเฉพาะตัวผู้นำ ทั้งนี้ข้าราชการจึงมิได้มีความหมายในแง่ของ การเป็นผู้รับใช้หรือการบริการประชาชน หากแต่มีความหมายไปในทำนองเป็นข้าราชการ หรือผู้รับใช้รัฐบาลมากกว่า ในทางปฏิบัติแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของระบบการเมือง แบบนี้คือ รัฐ/รัฐบาล และข้าราชการ ส่วนประชาชนไม่มีบทบาททางการเมือง หรือมีอย่าง จำกัถ ภายใต้อการควบคุมและการยินยอมจากรัฐเท่านั้น

ในเรื่องของการบริหาร จอมพลสฤษดิ์ได้ปรับปรุงอำนาจของนายกรัฐมนตรีโดย รวมศูนย์อำนาจมาอยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรง และยังได้รวมศูนย์อำนาจการใช้กำลัง ไว้ด้วย

ส่วนในการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจอันนำไปสู่ความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจนั้น การศึกษากังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า เป็นการผลักดันคนให้ออกจากการทำกรรมสิทธิ์ในภาคเกษตร ไปสู่การทำอาชีพอื่น และคนกลุ่มนี้ได้สร้างปัญหาให้กับสังคมไทย และมีบทบาทในการเข้า ร่วมในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระยะต่อมาพร้อมกับกลุ่มนักศึกษา อีกแห่งอิทธิพลตะวันตก รวมทั้งการขยายตัวของระบบการศึกษา ทำให้เกิดการไหลบ่า ของอุดมการณ์ประชาธิปไตยตลอดจนลัทธิการเมืองอื่นๆ ในหมู่ปัญญาชนทำให้เกิดการตั้ง คำถามต่อวัฒนธรรมและระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ ทั้งนี้เมื่อจอมพลถนอม กิติกิจจร เข้า รับการครอบครองอำนาจต่อมานั้น แท้ซาคความเค็ดซาคและซาคฐานอำนาจที่แข็งแรง กังเคิม จึงต้องแบกรับปัญหาของการเปลี่ยนแปลงกังกล่าวอย่างเต็มที่ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สะท้อนให้เห็นถึงความฉีกพลาคของ ระบบการเมืองที่ปราศจากความยืดหยุ่นและเป็นเผด็จการ โดยละเลยการสร้างสถาบันทาง การเมือง ในขณะที่สังคมไม่ใช่สิ่งที่ยุคหนึ่ง หากแต่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

กล่าวโดยสรุป การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ว่าเป็นผลจากการก่อตัวของปัญหาภายหลังการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ได้แก่การสืบทอดอำนาจ ระบบพ่อขุนเน้นที่ตัวบุคคล กิจกรรม นโยบายอยู่ที่คนๆ เดียว หรือกลุ่มๆ เดียว เมื่อบุคคลนั้นหมดอำนาจลงก็เกิดปัญหาการสืบทอด อำนาจและนโยบาย ซึ่งในเรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาหรือประเด็นวิกฤต แต่ประเด็นการเสียดุลย์ ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาการเมืองในระบบเปิดแบบมีส่วนร่วม มีความสำคัญมาก และนำไปสู่การก่อตัวของความขัดแย้งก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.

2516 เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทาง การเมือง ซึ่งยากที่ระบบการเมืองแบบปิดแบบจารีตนิยมจะรับได้ ผลสุดท้ายก็เกิดแรงผลักดันต่อระบบการเมืองเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น คือเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งระบบการเมืองที่คณะทหารได้สร้างขึ้นก็คือระบบตรงข้ามกับระบบประชาธิปไตยหรือเป็น หัวท้นของระบบการเมืองแบบเปิดเป็นระบบที่แบ่งแยกระหว่างผู้ปกครองและประชาชน เน้นการปกครองการบริหารแทนการครอบงำและการใช้เสียงข้างมากตัดสินนโยบาย เน้น การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ความมีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากกว่าการสร้างจิตสำนึกทาง การเมือง การมีส่วนร่วมและสถาบันทางการเมือง เน้นการกระทำรูปธรรมมากกว่านามธรรม ซึ่งเท่ากับว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ชุกหลุมสำหรับระบบโดยไม่รู้ตัว นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมเป็นนโยบายที่บ่อนทำลายความสถียรของระบบทั้งแก่กัน การเน้นการพัฒนาเพื่อ เป็นฐานของความชอบธรรมทางการเมือง กลับกลายเป็นเหตุให้เกิดประเด็นสงสัยใน ความชอบธรรมทางการเมืองขึ้น

ในการศึกษาเรื่อง "การเมืองไทยระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2516" นั้น ได้ชี้ให้เห็นถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองไทยก่อน 14 ตุลาคม 2516 ว่าเป็นผลมาจากการเมืองและนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้นำทางการเมือง ซึ่งมีส่วนสร้างสถานการณ์ส่งเสริมการลุกฮือของประชาชนโดยไม่ตั้งใจ โดยการศึกษา นี้ ได้ระบุว่า รัฐประหารปี พ.ศ.2500 และปี พ.ศ.2501 โดยจอมพลสฤษดิ์ รัชชภัฏเป็น จุดสำคัญที่นำประเทศไทยไปสู่ยุคใหม่ทางการเมือง เนื่องจากหลังการเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองในปี พ.ศ.2475 การเมืองไทยอยู่ในสภาพที่ไม่ราบรื่นนัก ประชาธิปไตยแบบ ตะวันตกมิได้เกิดขึ้นตามที่คาดหวัง การเมืองมีแต่ความวุ่นวายและถูกครอบงำโดยระบบ เผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ สถาบันข้าราชการยังคงความแข็งแกร่งอย่างมาก และพัฒนา ไปสู่การปกครองที่มีการรวมศูนย์อำนาจเด็ดขาดในระยะเวลาดังกล่าว

การพัฒนาประเทศตามนโยบายของผู้นำทางการเมืองเมื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในการก่อกลุ่มชนใหม่ 3 กลุ่มใหญ่คือ

1. นักธุรกิจในการธนาคาร สถาบันการเงิน นักธุรกิจตั้งเข้าส่งออก และ ผู้ลงทุนอุตสาหกรรม และกิจการบริหาร เรียกว่าชนชั้นกลางใหม่ หรือเศรษฐกิจใหม่ เกิด การผูกขาดหลังทางเศรษฐกิจขึ้นในลักษณะการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มชนนี้กับกลุ่ม ผู้ปกครอง

2. กลุ่มผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐบาล ทำให้จำนวนผู้ใช้แรงงานในภาคนี้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้จำนวนผู้ใช้แรงงานที่อยู่ในภาคกิจกรรมบริการต่างๆ ซึ่งเพิ่มขึ้นตามจำนวนการเพิ่มของประชากร และการขยายตัวของชุมชนก็ได้เพิ่มขึ้นด้วย กลุ่มชนนี้มีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับคนในภาคเกษตรกรรม แต่เป็นกลุ่มที่อยู่ในชุมชน มีประสบการณ์และความคิดอ่านกว้างขวางกว่าคนในชนบท จึงมีความสำคัญทางการเมืองมาก

3. กลุ่มนักศึกษา นักเรียนอาชีวะ ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เพราะผลจากการขยายตัวทางการศึกษา จำนวนมหาวิทยาลัยและโรงเรียนอาชีวะได้ขยายออกไปตามข้างจังหวัด มีผู้สำเร็จการศึกษาจำนวนมาก ซึ่งเดิมจะถูกดูดเข้าไปในภาครัฐบาลและเอกชน แต่จำนวนที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย จนแม้ภาคเอกชนที่กำลังขยายใหญ่ขึ้นก็ไม่สามารถรับได้หมด ทำให้เกิดกลุ่มชนที่รับการศึกษาแต่หางานไม่ได้เกิดขึ้น ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ผู้ที่กำลังศึกษา เพราะไม่แน่ใจว่าอนาคตของตนเป็นอย่างไร ชนกลุ่มนี้กลายเป็นระเบิดเวลาที่พร้อมที่จะระเบิดขึ้น เมื่อสถานการณ์สุกงอม

เมื่อจอมพลถนอมได้รับการสืบทอดอำนาจจากการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ มีการเปลี่ยนแปลงไปในแง่ของบุคลิกภาพของผู้นำ พร้อมกับที่ระบบพ้อขุนเริ่มมีปัญหา เพราะมีการส่งเสริมการร่วมมือระหว่างพ้อค้ำกับผู้นำทางการเมืองในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ เกิดการประสานประโยชน์ระหว่างธุรกิจกับการเมือง นายทหารจำนวนไม่น้อยที่เป็นหลักยึดของนักธุรกิจเพื่ออาศัยบารมี ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำค้ำงาถูกบารมีและอำนาจของจอมพลสฤษดิ์กับบังไว้ แต่ในสมัยของจอมพลถนอม ความขัดแย้งเริ่มปรากฏ แม้ในระยะแรกจะสามารถอดอมชอมกันได้โดยมีจอมพลถนอมเป็นผู้นำ แต่ในระยะเวลาก่อนความขัดแย้งเริ่มรุนแรงขึ้น ประกอบกับแรงบีบจากปัญหาประชาธิปไตย จนต้องมีการยินยอมให้มีการเลือกตั้ง แต่ก็เป็นการชะลอความขัดแย้งไว้ชั่วคราวและนำไปสู่การทำรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอมกับพวก เป็นการขจัดผู้นำบางคนในคณะทหารออกจากศูนย์กลาง เกิดความตึงเครียดในทางการเมืองขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มการเมืองต่างๆ 4 กลุ่มที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 คือ

1. กลุ่มการเมือง ได้แก่กลุ่มผู้นำทหารและข้าราชการพลเรือน และกลุ่มนักการเมืองผู้เสียผลประโยชน์จากการยึดอำนาจของจอมพลถนอม ความจริงแล้วกลุ่มนี้อาจเป็นกลุ่มที่เป็นเหตุของการยึดอำนาจ การยึดอำนาจเมื่อปี พ.ศ.2514 ทำให้กลุ่มทหารและข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นคนละพวกกับกลุ่มถนอม-ประภาส เสียประโยชน์ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องไม่ก่ออายุราชการอธิบดีกรมตำรวจ กลุ่มที่ 1 นี้คอยโอกาสเพื่อล้มรัฐบาล

2. กลุ่มนักธุรกิจ ได้แก่กลุ่มคนที่มีเส้นสายโยงใยกับกลุ่มที่ 1 ตามรูปแบบระบบอุปถัมภ์ การที่กลุ่มผู้อุปถัมภ์เสียอำนาจย่อมกระทบต่อผู้ใ้อุปถัมภ์ นอกจากว่าผู้ใ้อุปถัมภ์จะเปลี่ยนผู้อุปถัมภ์ ซึ่งในบางกรณีก็เป็นไปได้ยากเพราะอาจถูกชักจูงจากกลุ่มผู้ใ้อุปถัมภ์ถึงนั้น ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกลุ่มนักธุรกิจที่เสียผลประโยชน์นี้สามารถเจาะเข้าไปในวงที่คนจะทำประโยชน์ได้ เพราะกลุ่มที่ถูกชักจูงอำนาจอยู่ต้องเปิดทางให้ เพราะระบบเปิดกว้างขึ้นเพื่อการแข่งขัน

3. กลุ่มผู้ไร้แรงงาน ซึ่งไว้อ่อนไหวต่อการถูกฉวยประโยชน์ ไว้อ่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับรายได้และความเป็นอยู่ของตน และกลุ่มนี้ก็ค้นคว้าทางการเมืองหรือค้นคว้าเพื่อการปลุกเร้าทางการเมืองมากกว่าเก่า เมื่อมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง ก็สามารถแสดงพลังทางการเมืองได้ ในระบบปิดหลังการยึดอำนาจปี พ.ศ. 2514 กลุ่มนี้ไม่สามารถแสดงออกทางการเมืองได้ และพร้อมที่จะระเบิดความอัดอั้นออกมาเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเอื้ออำนวย หรือมีเหตุการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้น

4. กลุ่มปัญญาชน ได้แก่นักศึกษานักเขียน อาจารย์มหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษา ประเด็นที่ทุกคนบ่นคือ รัฐธรรมนูญและระบบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมือง จุดมการณ์หลักคือการต่อต้านเผด็จการทหาร และการผูกขาดทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการฉ้อราษฎร์บังหลวง

การศึกษาอ้างกล่าวได้ระบุดังสาเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ดังนี้

1. เมื่อจอมพลสฤษดิ์ยึดอำนาจในปี พ.ศ.2501 มีการใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองทำลายล้มสถาบันและกลไกการเมืองแบบมีส่วนร่วม เป็นการแช่เย็นการเมือง ขณะเดียวกันก็นำการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม คือเป็นการกลับไปสู่ระบบการเมืองแบบโบราณที่เน้นการปกครองดูแลประชาชนให้อยู่ดีกินดี แบบพ่อปกครองลูก โดยผู้ใ้ปกครองไม่คำนึงถึงส่วนผู้เห็น ทำให้เกิดปัญหาคือ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและหยุดชะงักการพัฒนา

สถาบันการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ปัญหาคือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมนำไปสู่ข้อขัดแย้ง เพราะเป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะได้ประโยชน์เท่าเทียมกัน การพัฒนา การศึกษา การเกิดชุมชน ย่อมจะนำไปสู่การเรียกร้องใหม่ๆ ที่เป็นธรรมจากระบบการเมือง ซึ่งสถาบันการเมืองที่เปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วมขาดหายไป เกิดการเสียดุลระหว่างการ พัฒนาเศรษฐกิจสังคมกับการพัฒนาทางการเมือง จึงเป็นปัญหาทางโครงสร้างของระบบ และเป็นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

2. ระบบพ่อขุนต้องการผู้นำที่มีบุคลิกภาพของคนที่มีอำนาจ ต้องสามารถสร้าง ความนับถือ เกรงกลัวในหมู่ผู้นำทางการเมืองและยังต้องสามารถควบคุมอำนาจทางการเมือง คืออำนาจทางทหาร อำนาจทางเศรษฐกิจ ต้องมีการสนับสนุนจากผู้ที่อุปถัมภ์ ต้องสามารถ ใช้พระเดชพระคุณ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้นำในระบบพ่อขุนมีอำนาจอยู่เพียงคนเดียว ยังมีพ่อขุนน้อยคือนายทหารชั้นสูงที่ร่วมมือกับพ่อขุน หรือถูกอำนาจพ่อขุนข่มอยู่ จุก่อนของ ระบบคือการพึ่งบุคคลมากกว่าสถาบัน ทำให้เกิดปัญหาการต่อสู้แย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ ระหว่างพ่อขุนน้อยเมื่อพ่อขุนตายลง

3. จอมพลถนอมพยายามที่จะสืบต่อระบบการเมืองแบบพ่อขุนไว้แต่ไม่มีบารมี เพียงพอและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนำไปสู่สภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน เกินกว่าที่ระบบพ่อขุนจะรับได้จึงกลายเป็นวิกฤตการณ์ขึ้น ในขณะเดียวกันความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มต่างๆ เริ่มรุนแรงขึ้น การต่อรองระหว่างกลุ่มอื่นกับกลุ่มถนอม-ประภาสไม่ได้ผล จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

4. การขึ้นมาใช้อำนาจของพันเอกณรงค์ กิตติขจรและการใช้อำนาจของ ก.ท.ป. ลี้จันทรกรกิจและข้าราชการ ทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้น ทำให้คุณภาพของสายใยของ การฉ้อราษฎร์บังหลวงถูกกระทบถึงรากฐาน เพราะการจับนักธุรกิจผู้อุปถัมภ์ของนายทหาร ชั้นผู้ใหญ่ก็เท่ากับเป็นการทรมานผู้อุปถัมภ์ ดังนั้นอำนาจของกลุ่มอื่นๆ นอกจากกลุ่มถนอม- ประภาสย่อมจะต้องลดลงและสูญเสียผู้ที่อุปถัมภ์ไปให้กับกลุ่มถนอม-ประภาส ผู้อุปถัมภ์ก็ จะสูญเสียแหล่งรายได้ทางการเงินไป ทำให้ไม่สามารถใช้เงินในการให้พระคุณแก่ลูกน้อง อำนาจบารมีก็ลดลง ดังนั้นจากกรณีดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นการทำลายกลุ่มอื่นๆ นอกจาก กลุ่มถนอม-ประภาส และทำลายระบบในที่สุด

5. การวางแผนให้พันเอกณรงค์เป็นทายาททางการเมืองได้ทำลายขวัญและ

กำลังใจของทหารอาสาจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อประกอบกับความอิจฉา การขาดความเชื่อมั่น ความไม่พอใจและการคาดการณ์ถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับอาชีพของตน ทำให้มีการสรุป โดยกลุ่มอุปถัมภ์อื่นว่า กลุ่มถนนอม-ประภาสต้องถูกกำจัดไปให้พ้นจากผลประโยชน์และการ อพยรรอคของตน

6. ปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาล คือการขาดแคลนข่าวสาร อันเป็นปัญหา ที่ชี้ให้เห็นถึงความวิกฤตของระบบและรัฐบาล ตามคำให้การขาดแคลนน้ำศาลทราย ซึ่งเกิด จากความไร้ประสิทธิภาพหรือการฉ้อราษฎร์บังหลวง นอกจากนี้ยังมีกรณีใหญ่ อันเป็น การทำลายความถูกต้อง ทำให้รัฐบาลเสียหายพจน์อย่างมาก เมื่อเกิดกรณีการไล่นักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหงออก 9 คน และตามด้วยการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจนเกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

7. การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาและมีการสนับสนุนจากประชาชน

8. กลุ่มจารีตนิยมที่ตกต่ำหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 และเริ่มกระเทือนขึ้นเมื่อจอมพล ป.สฤษดิ์เสียด่านาจอไป แต่ก็ยังคึกคักอยู่ที่การผูกขาดอำนาจ ของกลุ่มทหาร และการผูกขาดถึงกล่าวดูเหมือนว่าจะมีการสืบต่อโดยพันเอกณรงค์

การศึกษานี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของการก่อเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองตั้งแต่ช่วงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึงจุดเหตุการณ์ ตลอดจนผลของ เหตุการณ์ คือการล้มรัฐบาลทหารโดยการประท้วงของประชาชน การทำลายกลุ่มอุปถัมภ์ สำคัญกลุ่มหนึ่ง ซึ่งผูกขาดอำนาจมานาน การเปิดโอกาสให้เกิดการปกครองแบบประชาธิปไตย การกลับมามีบทบาทและอำนาจของกลุ่มจารีตนิยมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงและการสรรหา ตัวผู้อุปถัมภ์ใหม่ กล่าวคือ ผู้ที่อยู่ใต้อาณัติของอุปถัมภ์ของกลุ่มถนนอม-ประภาส ท้องหาผู้อุปถัมภ์ใหม่ และกลุ่มทหาร-ตำรวจเสียความน่าเชื่อถือลงมาก พร้อมกับนิสิตนักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย มีบทบาทในการแสดงออกทางการเมืองมากขึ้น

การศึกษาวิจัยดังกล่าวข้างต้นทั้งหมด เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มูลเหตุของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ในแง่มุมต่างๆ พร้อมกับเป็นการปูพื้นฐานของการศึกษาถึงมูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 โดยละเอียดในบทต่อไป